

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๓ ตอนที่ ๑๕๒๑ – ๑๕๓๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๒๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๙

สำหรับในภูมิที่มีชั้น ๕ ตั้งแต่เกิดเป็นต้นมา นามธรรมกับรูปธรรมจะปราศจากหรือไม่อาศัยกันไม่ได้เลย ซึ่งข้อความในอรรถกถาเปรียบด้วยเรื่องของชายตาบอดแต่กำเนิดกับชายเปลี้ย

ชายตาบอดแต่กำเนิด ได้แก่ รูปธรรม ซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น และชายเปลี้ยซึ่งไม่มีแรง ไม่มีกำลัง ได้แก่ นามธรรม

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ชาย ๒ คน นั่งอยู่ที่ศาลาริมประตูเมือง ในบรรดาคนทั้ง ๒ นั้น ชายเปลี้ยพูดว่า พ่อบอดเอ๋ย เหตุไฉนเจ้าจึงดมมโหฬารอยู่ในที่นี้เล่า ถิ่นโน้นมีภิกษาหารหาได้ง่าย มีข้าว มีน้ำมาก จะไปหากินโดยสะดวกในถิ่นนั้นไม่ควรหรือ

ชายตาบอดตอบว่า เจ้าบอกเราก่อนว่า ก็เจ้าไปหากินโดยสะดวกในถิ่นนั้นไม่ควรหรือ

ชายเปลี้ยตอบว่า แท้ที่จะเดินไปของเราไม่มีนี่นา

ชายตาบอดก็ตอบว่า แม้ตาที่จะมองเห็นของเราก็ไม่มีนี่

ชายเปลี้ยพูดว่า ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงเป็นเท้า เราจงเป็นตาซิ

ทั้งสองคนต่างตกลงรับคำกัน ชายตาบอดแต่กำเนิดให้ชายเปลี้ยขึ้นบ่า ชายเปลี้ยนั่งบนบ่าของชายตาบอด เอามือซ้ายโอบคิริษะ เอามือขวากำหนดทาง บอกว่า รากไม้ขวางอยู่ที่นี่ หินอยู่ที่นี่ จงละทางซ้าย จงถ่อทางขวา จงละทางขวา จงถ่อทางซ้าย ดังนี้

เท้าเป็นของชายตาบอดแต่กำเนิด นัยน์ตาเป็นของชายเปลี้ย ฉะนั้น ทั้ง ๒ คนได้ไปถึงที่ประสงค์ด้วยความพยายามร่วมกัน หากินโดยสะดวก ด้วยประการฉะนี้

ทุกขณะของทุกท่าน มีนามธรรมและรูปธรรมซึ่งต้องอาศัยกัน กระทำกิจการงานทุกอย่าง โดยที่นามธรรมทำอะไรไม่ได้เลยถ้าปราศจากรูป และรูปก็กระทำกิจใด ๆ ไม่ได้เลยถ้าปราศจากนาม

ข้อความต่อไปมีว่า

ในข้อนั้น รูปกายเปรียบเหมือนชายตาบอดแต่กำเนิด นามธรรมเปรียบเหมือนชายเปลี้ย รูปเว้นจากนามธรรมก็ไม่สามารถจะให้เกิดการยึดถือ การจับ และการไหว เปรียบเหมือนการที่ชายตาบอดแต่กำเนิดเว้นจากชายเปลี้ย ก็ไม่เกิดการเดินทางไปยังถิ่นต่าง ๆ ได้

อุปเวณรูปเสีย ก็เป็นไปไม่ได้ในปัจจุโวการภพ รูปธรรมและอุปธรรมมีความเป็นไปในกิจทั้งปวงได้ก็ด้วยความพยายามร่วมกัน เปรียบเหมือนกาลที่ชายทั้งสองไปสู่ที่ที่ประสงค์ด้วยความพยายามร่วมกัน และหากินโดยสะดวกแล

ขณะนี้กำลังหากินโดยสะดวก ทางตาเห็น กิณรูป ชอบ ชวนะเสพ พอใจที่จะเห็น ขวนขวายหาอยู่ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่จะสมประสงค์ได้ก็เพราะทั้งนามธรรมและรูปธรรมอาศัยกันและกัน

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า ปัญจทวารวิถิจิตมีรูปปรมัตถ์เป็นอารมณ์อยู่แล้ว ทำไมต้องรู้อีกว่าเป็นรูปปรมัตถ์ เพราะว่าทางปัญจทวาร วิถิจิตทั้งหมดตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนะ จักขุวิญญาณ สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โวภูมัพพะ ชวนะ ตทาลัมพะ มีรูปที่เกิดแล้วยังไม่ดับเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น ก็เป็นปรมัตถอารมณ์ ไม่ใช่บัญญัติ

ทางตาก็เป็นเพียงสีสัน หรือสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้โดยยัง ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร ทางหูก็ได้ยินเฉพาะเสียง ทางจมูกก็ได้กลิ่นที่ยังไม่ดับ ยังไม่รู้ว่า เป็นกลิ่นอะไร ทางลิ้นขณะที่ลิ้มรส ยังไม่รู้ว่า เป็นรสอะไร แต่ก็ต้องลิ้มรสหวาน

รสเปรี้ยว รสเค็ม รสขม รสขื่น รสฝาดตามปกติ เพียงแต่ไม่ได้มีบัญญัติ หรือรู้หรือรอกความหมายของรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อปัญญาทวารวิจิตรมีรูปปรมาตมเป็นอารมณ์อยู่แล้ว ท่านผู้นั้นก็สงสัยว่า ทำไมจะต้องรู้อีกว่าเป็นรูปปรมาตม

ที่เป็นอย่างนี้ เพราะในขณะที่มีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ เช่น สี หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือโผฏฐัพพะ กระพริบตา หู จมูก ลิ้น กายและยังไม่ได้ดับทางปัญญาทวารวิจิตร ในขณะนั้นไม่ใช่ขณะที่รู้ด้วยปัญญาว่า สิ่งที่กำลังปรากฏนั้นเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ขณะที่เห็น ไม่ใช่ในขณะที่กำลังรู้ชัดประจักษ์แจ้งในสภาพของนามธรรมซึ่งต่างกับรูปธรรม ทางจักขุวิญญาณก็เห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางโสตวิญญาณก็ได้ยินเสียงเป็นปกติธรรมดา ทุกท่านเห็น ทุกท่านได้ยิน แต่รู้หรือเปล่าว่า ขณะที่กำลังเห็นสภาพเห็นเป็นนามธรรมไม่ใช่เรา และสิ่งที่ปรากฏก็ไม่ใช่สัตว์บุคคลใดๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสิ่งที่กระทบจักขุปสาทจึงปรากฏ ถ้าไม่กระทบจักขุปสาทก็ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญปัญญา ก็เพื่อรู้ความจริงของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปในวันหนึ่ง ๆ

ข้อความใน **อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถา จริยานนัตตญาณนิตเทศ ข้อ ๑๖๕** มีว่า

การรู้อารมณ์แต่ละทวาร เป็นการประพฤติของวิจิตร ๓ ประเภท

วาระหนึ่ง ๆ ซึ่งวิจิตรเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางทวารหนึ่ง ๆ เป็นการประพฤติของวิจิตร ๓ ประเภท คือ

วิญญาณจิริยา ๑ อัญญาณจิริยา ๑ และญาณจิริยา ๑

ข้อความต่อไปอธิบายว่า

ชื่อว่าจิริยา เพราะอรรถว่า ประพฤติในอารมณ์

จิริยา คือ วิญญาณ ชื่อว่าวิญญาณจิริยา

นี่เป็นชีวิตประจำวัน เพียงแต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียดถึงความต่างกันของขณะจิตในทวารหนึ่ง ๆ โดยประเภทของวิญญาณว่า จิตบางประเภทที่

กำลังรู้อารมณ์ในขณะนั้นเป็นวิญญูญาณจริยา บางประเภทเป็นอัฏฐญาณจริยา และบางประเภทเป็นญาณจริยา ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน แม้ในขณะนี้

บทว่า วิชานนัญญู นั้น เป็นแต่เพียงรู้แจ้ง ความว่า การรู้แจ้งอารมณ์

ซึ่งทุกท่านก็ชินกับลักษณะของจิตที่ว่า วิชานนลักขณัง คือ เป็นสภาพที่เพียงรู้แจ้งอารมณ์ ไม่ว่าอารมณ์จะเป็นลักษณะใดประการใดก็ตาม ทางตาไม่ว่าจะเป็นสีสนัณฑ์ที่ต่างกันละเอียดสักเพียงใด จักขุวิญญูญาณก็เห็นความต่างกัน คือ รู้แจ้งในลักษณะของอารมณ์นั้น ด้วยสามารถจิตเกิดดับเป็นลำดับ

ถ้าศึกษาแล้วก็ทราบ ว่า กำลังกล่าวถึงปัญจทวารวิถิจิต ซึ่งการเห็นครั้งหนึ่งวาระหนึ่ง จะมีวิถิจิตเกิดดับเริ่มตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนจิตตลอดไปจนกระทั่งถึงตทาลัมพนจิต

ชื่อว่าวิญญูญาณจริยา เพราะอรรถว่า ไม่ประพฤติประกอบด้วยกุศลธรรม

หรือประพฤติไม่มีราคะ ประพฤติไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ไม่มีมานะ ไม่มีอัสสา ไม่มีมัจฉริยะใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะว่าขณะนั้นยังไม่ใช่อกุศลจิต และไม่ใช่อกุศลจิต เพียงแต่เป็นอเหตุกจิต เพราะฉะนั้น อเหตุกจิต ๑๘ เป็นวิญญูญาณจริยา เพราะไม่ประกอบด้วยอกุศลธรรมและโสภณธรรมมีศรัทธาเป็นต้น

นี่เป็นการทบทวนเรื่องของวิถิจิตแต่ละวาระอีกนัยหนึ่ง โดยแสดงถึงจิตประเภทใดเป็นวิญญูญาณจริยา ประเภทใดเป็นอัฏฐญาณจริยา และประเภทใดเป็นญาณจริยา

ถ้าวิญญูญาณจริยา ได้แก่ อเหตุกจิต ปัญจทวาราวชชนจิตเป็นวิญญูญาณจริยา คือ เพียงรู้แจ้งอารมณ์ จักขุวิญญูญาณ โสทวิญญูญาณ ฆานวิญญูญาณ ชิวหาวิญญูญาณ กายวิญญูญาณ สัมปฏิจจันนจิต สันตிரณจิต โวภูฐัพพนจิต ซึ่งเป็นอเหตุกจิตเป็นวิญญูญาณจริยา

อเหตุกจิตทั้งหมดมี ๑๘ ดวง ข้อสำคัญที่ควรจะได้พิจารณา คือ อเหตุกจิตทั้ง ๑๘ ดวง เป็นวิญญูญาณจริยา ซึ่งรวมทั้งหสิตุปปาทจิตของพระอรหันต์ด้วย

ทรงแสดงธรรมโดยละเอียดขึ้นไปอีก ถ้าเป็นอัญญาณจริยา หมายความว่าอกุศลธรรม คือ อกุศลจิตและอกุศลเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกัน ในขณะนั้น ไม่ใช่ปัญญา จึงเป็นอัญญาณจริยา ส่วนญาณजनิริยานั้น ต้องเป็นในขณะที่ปัญญาเกิด สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จึงเป็นญาณจริยา

สำหรับอเหตุกจิต เป็นวิญญาณจริยา เพราะไม่ใช่อกุศลธรรมและไม่ใช่ กุศลธรรม ไม่ใช่โลภมูลจิต โทสมูลจิต หรือไม่ใช่กุศลจิตประเภทหนึ่งประเภทใดเลย

อธิบายว่า ชื่อว่าวิญญาณจริยา เพราะประพจน์ในความรู้อย่างที่รู้แจ้ง ธุจผ่ำสี่เขียวเพราะประกอบด้วยสี่เขียว

เท่านั้นเอง คือ แล้วแต่อารมณ์ที่จะปรากฏมีลักษณะอย่างไร วิญญาณจริยา คืออเหตุกจิตซึ่งเป็นวิถิจิตที่รู้แจ้งในอารมณ์นั้นเท่านั้น ธุจผ่ำสี่เขียวประกอบด้วยสี่เขียว เพราะฉะนั้น ชื่อว่าวิญญาณจริยา เพราะอรรถว่าประพจน์เพียงรู้เท่านั้น

ถ้าโดยนัยนี้ของวิถิจิต ทุกท่านก็ตอบได้ ปัญจทวาราวชชนจิตเป็น วิญญาณจริยา หรืออัญญาณจริยา หรือญาณจริยา

เป็นวิญญาณจริยา

จักขุวิญญาณเป็นวิญญาณจริยา หรืออัญญาณจริยา หรือญาณจริยา

เป็นวิญญาณจริยา

สัมปฏิจฉนจิตเพียงรู้แจ้งอารมณ์ เพียงรับอารมณ์ต่อ เพราะฉะนั้น เป็น วิญญาณจริยา ไม่ใช่อัญญาณจริยา และไม่ใช่ญาณจริยา

สันตริณจิต วัฏฐัพพนจิต ก็โดยนัยเดียวกัน แต่อกุศลจิตไม่ใช่ ใช่ไหม อกุศลจิตต้องเป็นอัญญาณจริยา ในขณะนั้นไม่ประกอบด้วยปัญญา

ข้อความในอรรถกถาต่อไปมีว่า

อัญญาณจริยา คือ ความประพจน์ของจิตในอารมณ์ด้วยความไม่รู้ คือ ด้วยโลภะ ด้วยโทสะ ด้วยโมหะ

ในขณะนี้เป็นอย่างนั้นบ้างไหม จิตเกิดดับสลับเร็วมากแต่ละวาระ บางวาระที่กำลังฟัง พิจารณา และเข้าใจ ก็เป็นกุศล แต่บางวาระเสียดังกระทบหนึ่ง ปัญจทวารวัชชนจิตเกิดแล้ว เป็นวิญญานจรียา โสตวิญญานเกิดต่อก็เป็นวิญญานจรียา เพราะว่ายังไม่ใช่กุศลหรือยังไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น ขณะนี้มีทั้งวิญญานจรียาบ้าง อัญญานจรียาบ้าง และสำหรับบางท่านที่ได้อบรมเจริญปัญญาามาก ก็เป็นญาณจรียาได้

สำหรับอัญญานจรียา ข้อความในอรรถกถามีว่า

คือ ความประพฤติของจิตในอารมณ์ด้วยความไม่รู้ คือ ด้วยโลภะ ด้วยโทสะ ด้วยโมหะ โลภะย่อมไม่เกิดในรูปที่น่าปรารถนาเท่านั้น และโทสะก็ย่อมไม่เกิดในรูปที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น

เป็นชีวิตประจำวันซึ่งทุกท่านพิจารณาได้ คือ เท่าที่สังเกตมาก็รู้สึกได้ว่า ถ้าอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนา โลภะจะยินดีพอใจในอารมณ์นั้น แต่ข้อความตอนนี้มีว่า โลภะย่อมไม่เกิดในรูปที่น่าปรารถนาเท่านั้น แสดงว่าแม้ในรูปที่ไม่น่าปรารถนา โลภะก็ยังเกิดได้ด้วย

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า มากมายด้วยความไม่รู้ จึงทำให้ โภกมฺลจิตเกิดบ้าง หรือโทสมฺลจิตเกิดบ้าง หรือโมหมฺลจิตเกิดบ้าง ในขณะที่ไม่รู้

หลายท่านคงจะชอบสิ่งที่ไม่เหมือนคนอื่น และบางทีอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา แต่โลภะก็เกิด เป็นไปได้ไหม รสเผ็ด ๆ รับประทานแล้วกระดึบกระสาย เตือดร้อน วุ่นวาย แต่แม้กระนั้น โลภะย่อมไม่เกิดในรูปที่น่าปรารถนาเท่านั้น คือ แม้ในรูปที่ไม่น่าปรารถนาโลภะก็เกิดได้

และโทสะก็ย่อมไม่เกิดในรูปที่ไม่น่าปรารถนาเท่านั้น คือ โทสะในรูปที่น่าปรารถนาก็มี

บางสิ่งน่าปรารถนา น่าชื่นชม แต่โทสะก็ไม่ชอบ สำหรับบางท่านเป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ทุกท่านพิจารณาตนเองจากพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ และจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ในวาระเดียวที่จิตเกิดขึ้นรู้รูปที่ยังไม่ดับ จิตยังต่างกันไปออกเป็นประเภท ๆ คือ เป็นทั้งวิญญูณจริยาและอัญญูณจริยา ในขณะที่อกุศลจิตเกิด

สำหรับญูณจริยา คือ

ความประพฤติของจิตในอารมณ์ด้วยสามารแห่งวิปัสสนา มรรค ผล และทำหน้าที่รู้โดยพิเศษ เช่น ในปัจจุเวกขณะญูณ เพราะเหตุว่า ชื่อว่าญูณจริยา เพราะอรรถว่า จริยา คือ ญูณ หรือการประพฤติด้วยญูณ หรือประพฤติเพราะญูณ หรือประพฤติในอารมณ์ที่รู้แล้ว หรือประพฤติซึ่งความรู้

ต้องเป็นเรื่องจริง ๆ ถ้ายังรู้ไม่จริงก็ไม่ใช่อัญญูณจริยา เพราะถ้าเป็นญูณจริยาเป็นวิวิฏฐานุปัสสนา มีนิพพานเป็นอารมณ์ ท่านสงเคราะห์เข้าในญูณจริยา

ต้องเป็นเรื่องของการประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน เป็นเรื่องของการรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จึงจะเป็นญูณจริยา

ถ. ญูณจริยาต้องเกิดทางมโนทวารเท่านั้น ใช่ไหม ทางปัญจทวารไม่ได้

ส. มหากุศลญูณสัมปยุตต์เกิดได้ ๖ ทวาร และในขณะที่กำลังมีวิปัสสนาญูณ จะไม่มีปัญจทวารวิถีได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เพราะว่าการจะประจักษ์แจ้งลักษณะของรูปแต่ละรูป รูปนั้นต้องกระทบกับประสาทแล้วจึงจะปรากฏ และมโนทวารวิถีก็รู้ชัดในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งแยกได้ยากกว่าขณะไหนเป็นปัญจทวารวิถี และขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี และมหากุศลญูณสัมปยุตต์ก็ยังมีเกิดได้ทั้ง ๖ ทวารด้วย

ถ. มีผู้สงสัยว่า สติปัฏฐานเกิดทางปัญจทวารได้หรือไม่

ส. คำถามนี้เคยตอบแล้ว และคงจะไม่หมดไปง่าย ๆ แต่ถ้าคิดถึงว่าการรู้ชัดทางมโนทวารที่เป็นวิปัสสนาญูณ ในขณะนั้นไม่ได้ปราศจากปัญจทวารวิถีเลย เพราะถ้าไม่มีปัญจทวารวิถี มโนทวารวิถีจะรู้รูปอะไร และจิตก็เกิดดับสลับกันเร็วมาก แม้เป็นทางมโนทวารวิถีที่เป็นวิปัสสนาญูณก็จริง แต่ไม่มีใครสามารถกีดกัน

มหากุศลญาณสัมปยุตต์ไม่ให้เกิดสืบทอดสลับทางปัญญาทวารด้วย และการที่
มโนทวารวิถีจิตจะรู้แจ้งในลักษณะของอารมณ์ จะต้องมียุทธทวารวิถีเพื่อที่จะได้รู้ชัด
ในลักษณะของรูปแต่ละรูป

๑๕๒๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๙

ถ. ถ้าขณะทั้งทางปัญจทวารและทางมโนทวารเป็นมหากุศล
สมมติว่าสติปัฏฐานเกิดด้วย สติปัฏฐานจะเกิดกับขณจิตทางปัญจทวาร หรือจะเกิด
กับขณจิตทางมโนทวาร หรือจะเกิดได้ทั้ง ๒ ทวาร

ส. เวลานี้มโนทวารวิถิจิตกับปัญจทวารวิถิจิต หรือเวลาไหน ๆ ก็ตาม
แยกกันได้ไหม ตามความเป็นจริง จะเกิดสืบทอดกันอย่างรวดเร็วมาก ที่จะรู้ว่าเร็วแค่ไหน
คือ เพียงเฉพาะทางตาและทางหูที่ปรากฏเสมือนว่าสืบทอดกันไม่มีช่องว่างเลย ในขณะที่
ที่เห็นด้วยได้ยินด้วยเดี๋ยวนี้ เสมือนไม่มีช่องว่าง ไม่มีจิตใด ๆ เกิดขึ้นเลย แต่ตามความ
เป็นจริง ทางตา จักขุทวารวิถิจิตดับไปแล้ว ภาวังคจิตคั้น และมโนทวารวิถิจิต
เกิดสืบทอด ต่อจากนั้น ภาวังคจิตคั้นหลายวาระกว่าจะถึงทางหู เพราะฉะนั้น จะแยก
อย่างไรในความเร็วอย่างนี้

และเวลาที่วิปัสสนาญาณเกิด ขณะนั้นสติระลึกลักษณะสภาพของอารมณ์ที่
กำลังปรากฏจึงรู้ชัดในลักษณะของนามธรรมที่เป็นนามธรรมว่า ไม่ใช่ลักษณะของ
รูปธรรม ซึ่งในขณะนั้นต้องมีปัญจทวารวิถิแต่ละทวารที่กำลังเกิดขึ้นรู้รูปแต่ละรูป
ที่ทำให้มโนทวารวิถิจิตซึ่งเกิดสลับรู้ชัดในอารมณ์นั้น

เพราะฉะนั้น มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ด้วยทางปัญจทวาร เมื่อเป็น
มหากุศลญาณสัมปยุตต์ ปัญญานั้นอยู่ที่ไหน ถ้าไม่รู้ลักษณะของรูปปรมาณูที่กำลัง
ปรากฏในขณะนั้น และเกิดสลับสืบทอดกันอย่างรวดเร็วจนกระทั่งแยกไม่ออกเลย
เพราะฉะนั้น จะกล่าวว่อย่างไร

ถ. เพราะว่าทางมโนทวารและทางปัญจทวารเกิดดับสลับกันเร็วมาก และ
มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ทั้ง ๒ ทวาร

ส. ทั้ง ๒ ทวาร

ถ. แต่ในทวาร การเจริญสติปัฏฐานเท่าที่ผมมีความเข้าใจ คือ การระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดจะปรากฏก็ระลึกที่สภาพธรรมนั้น ซึ่งการที่สติปัฏฐานจะเกิด ระลึกจะปราศจากวิถิจิตทางปัญจทวารไม่ได้ ข้อนี้ผมเข้าใจที่ท่านอาจารย์อธิบาย

แต่ปัญหาที่ผมเรียนถาม คือ ขณะที่สติเกิด ขณะนั้นสติเป็นเจตสิกที่เกิดขึ้น ร่วมกับจิต และสติที่จะเกิดระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ต้องขณะที่เป็นขณะ อยากทราบเท่านั้นเองว่า ขณะที่สติเกิด ในขณะนั้นจิตที่เกิดขึ้นเป็นประธานให้สติเกิด ร่วมด้วยและรู้รูปารมณฺ ะระลึก รู้ลักษณะของรูปธรรม ขณะขณะนั้นน่าจะเป็นทางไหน

สุ. มโนทวารวิถิจิตกับปัญจทวารวิถิจิต เกิดดับสลับกันอย่างเร็วจนกระทั่ง แยกไม่ได้ เหมือนขณะนี้ ทางตากับทางหูเหมือนกับไม่มีอะไรคั่นเลย และจะถามว่า เป็นทางไหน ในเมื่อเพียงทางตาทางเดียวที่จักขุทวารวิถิจิตดับลงไปภวังคจิตก็หลาย ขณะ มโนทวารวิถิจิตก็หลายวาระ รวมทั้งภวังค์คั่นด้วย ใช่ไหม ก็คิดดูตามความเป็นจริงว่า เมื่อสภาพธรรมเป็นอย่างนี้ การประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมก็ต้องเป็นอย่างนี้ แต่ความชัดเจนนั้นต้องเป็นทางมโนทวารแน่นอน เพราะว่ารู้ลักษณะที่ต่างกันของทั้งนามธรรมและรูปธรรม

และในขณะที่รูปหนึ่งรูปใดปรากฏ มหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดได้ทางทวาร นั้น ๆ ที่รูปปรากฏ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่โลหะ ไม่ใช่โลหะ ไม่ใช่โลหะ แต่เป็นมหากุศล และญาณสัมปยุตต์ด้วย และเมื่อเป็นทางปัญจทวาร ก็รู้ได้แต่เฉพาะรูปทางทวารนั้น ๆ ในขณะที่เป็นปัญจทวารวิถิทวารหนึ่งทวารใด แต่สำหรับทางมโนทวารวิถิ สามารถรู้ได้ทั้งลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. ถ้าไม่พูดถึงการประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม พูดแค่เรื่องการศึกษ เบื้องต้นเท่านั้นว่า จริง ๆ ชวนจิตทางปัญจทวารเป็นมหากุศลได้ทั้ง ๘ ดวง สติจึงเกิดได้ ซึ่งสติเจตสิกก็ต้องเกิดร่วมกับโสภณจิต

สุ. ในขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน เพราะว่าวิปัสสนาญาณกำลังเกิด ใช่ไหม จะกล่าวว่าวิปัสสนาญาณเกิดโดยไม่มีสติปัฏฐานหรือไม่เป็นสติปัฏฐานไม่ได้ เพราะว่า

ขณะที่เริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐาน สติยังไม่มีกำลัง เพียงระลึกลักษณะของนามธรรม นิดหน่อยบางนาม รู้ลักษณะของรูปธรรมบ้างบางรูป ในขณะที่ยังไม่ใช้วิปัสสนาญาณ เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณ สติย่อมมีกำลังมากกว่าขณะที่กำลังเกิดบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ไข่มุม ซึ่งปัญญา ในขณะนั้นรู้ชัด แม้วิถีจิตทางปัญจทวารในขณะนั้น รูปปรากฏ ก็รู้ชัดในรูปมากกว่า ในขณะที่สีปรากฏ เสียงปรากฏ และจิตเป็นโลภะบ้าง หรือโทสะบ้าง หรือโมหะบ้าง หรือว่าสติปัฏฐานเพิ่งจะเกิด นี่เป็นความต่างกันของความชัดเจนของวิปัสสนาญาณกับ ขณะที่สติเพิ่งจะเริ่มอบรม

และจะมีความประณีต หรือความละเอียด หรือความชัดเจนขึ้นเป็นขั้น ๆ ตามลำดับของญาณด้วย แต่จะแยกปัญจทวารวิถีออกจากมโนทวารวิถีให้ห่างกันไกลมากและให้เป็นแต่ละขณะไม่ได้ เพราะว่าขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณ หมายความว่า สติและปัญญาต้องมีกำลังตามลำดับขั้นของวิปัสสนาญาณนั้น ๆ เพียงแต่ว่าทาง ปัญจทวารวิถีไม่สามารถมีนามธรรมเป็นอารมณ์ แต่เมื่อมโนทวารวิถีสามารถประจักษ์ แจ่มชัดเจนในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ลักษณะของรูปธรรมที่ปรากฏ กับปัญจทวารวิถีก็ต้องชัดเจนด้วย

ถ. ขอบพระคุณ

ส. เรื่องการรู้ลักษณะของสภาพธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ ก็มี ทั้งจิต เจตสิก รูปเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว แม้ว่าพระธรรมจะทรงแสดงไว้โดยละเอียดถึงลักษณะของจิตประเภทต่าง ๆ เจตสิกประเภทต่าง ๆ รูปประเภทต่าง ๆ แต่การที่จะรู้จริง ๆ ว่า จิตแต่ละลักษณะ แต่ละประเภท หรือว่าเจตสิกนั้น ๆ รูปนั้น ๆ มีลักษณะอย่างไร ต้องในขณะที่สติกำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

ขอกล่าวถึงความยากในการรู้ลักษณะของสภาพธรรม เช่น ความรู้สึก ซึ่งทุกคนมี และก็ถือความรู้สึกเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะถ้ามีความทุกข์สักชนิดหนึ่ง เกิดขึ้น เดือดร้อนอย่างใหญ่หลวงได้ ไข่มุม เพียงความรู้สึกไม่สบายกาย เพียงชั่วขณะจิตเดียวที่กายวิญญาณอกุศลวิบากจิตเกิด ก็เดือดร้อนมาก หากไม่ว่า

เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้นที่เป็นทุกข์ทางกาย ส่วนความเดือดร้อนกระวนกระวายทั้งหมดเป็นเรื่องของความทุกข์ทางใจ ไม่ใช่ทางกาย

เพราะฉะนั้น เวทนา ความรู้สึกในวันหนึ่ง ๆ ถึงแม้จะทรงแสดงไว้ว่ามีลักษณะ ๕ คือ สุขเวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อุเบกขาเวทนา ๑ โสมนัสเวทนา ๑ โทมนัสเวทนา ๑ แต่ก็ยากที่จะรู้ลักษณะของเวทนาเจตสิกซึ่งเกิดพร้อมจิตและดับพร้อมจิต สลับกันอย่างรวดเร็ว

สัทธัมมปกาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถาสัมมสนญาณนิเทศ แสดงความหายาบและความละเอียดของเวทนา ด้วยสามารถแห่งชาติ สภาวะ บุคคล โลกียะ และโลกุตตระ

นี่คือเวทนาในสังสารวัฏฏ์ แล้วแต่ว่าจะเป็นบุคคลใด

ที่ท่านกล่าวไว้ในวิภังค์ โดยนัยมีอาทิว่า เวทนาเป็นอกุศลหายาบ เวทนาเป็นกุศลและอัพยาगतละเอียด

ทุกคนมีจิตเจตสิกซึ่งเป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง วิบากบ้าง กิริยาบ้าง และการที่สติจะระลึกถึงลักษณะของความรู้สึก จะต้องรู้ว่า ความรู้สึกขณะจิตใดสามารถรู้ได้ง่ายกว่าขณะจิตอื่น และถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของความรู้สึก เป็นพระอริยบุคคลไม่ได้ เพราะว่าปัญญาต้องละความยึดมั่นในขั้น ๕ คือ ทั้งในรูปขั้น ในเวทนาขั้น ในสัญญาขั้น ในสังขารขั้น และในวิญญาณขั้น

ในเมื่อความรู้สึกมีจริง แต่สติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ความจริงของความรู้สึก จะให้ละคลายการยึดถือความรู้สึกว่า เป็นเรา เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ควรทราบว่ ขณะที่สติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของเวทนา เวทนาประเภทไหนหายาบพอที่จะระลึกได้มากกว่าเวทนาที่ละเอียด

โดยชาติ ซึ่งมี ๔ คือ อกุศล ๑ กุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑ เวทนาเป็นอกุศลหายาบ เวทนาเป็นกุศลและอัพยาगत คือ วิบากและกิริยา ละเอียด

ข้อความต่อไปมีว่า

เวทนาที่เป็นอกุศล เป็นไปเพื่อความไม่สงบ เพราะเป็นกิริยาเหตุอันมีโทษ และเพราะกิเลสทำให้เดือดร้อน เพราะเหตุนี้จึงเป็นเวทนาหยาบกว่าเวทนาที่เป็นกุศล
เวทนาที่เป็นอกุศล เป็นเวทนาหยาบกว่าวิบากและกิริยา เพราะมีความ ขวนขวาย มีความอุตสาหะ มีวิบาก โดยกิเลสทำให้เดือดร้อนและโดยมีโทษ

ขณะนี้เมื่อเวทนา พิจารณายากไหม ความรู้สึก ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน ตอบได้
ขณะนี้รู้สึกอย่างไร ดีใจ หรือว่าเฉยๆ แต่เวลาสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น
เป็นความรู้สึก ยากแล้ว ใช่ไหม ความรู้สึกในขณะนี้เป็นอย่างอะไร เกือบจะตอบไม่ได้
เพราะเหตุใด

ขณะที่กำลังเห็น ต้องมีเวทนาเจตสิกเกิดร่วมกับจักขุวิญญาณที่เห็น แต่เป็น
สภาพธรรมที่รู้ยากเพราะเป็นสภาพที่ละเอียด เพราะเป็นวิบาก แต่ในขณะที่เวทนา
เป็นอกุศล จะรู้ง่าย ใช่ไหม กำลังดีใจ ตื่นเต้น ปีติ โสมนัส เป็นสุข สติยังพอที่จะ
ระลึกได้ว่า สภาพความรู้สึกขณะนั้นก็เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่ง พอที่จะเห็นได้ พอที่จะ
ระลึกได้ แต่ทางตาที่กำลังเห็นและเป็นอุเบกขาเวทนา ทางหูที่กำลังได้ยินเป็น
อุเบกขาเวทนา ขณะที่กำลังได้กลิ่นเป็นอุเบกขาเวทนา ยากไหม ถ้าเป็นกลิ่นที่
ไม่น่าปรารถนา กลิ่นที่ไม่น่าพอใจ กลิ่นเหม็น กลิ่นขยะ กลิ่นน้ำเน่า ในขณะนั้น
พอที่จะรู้ลักษณะของความรู้สึกเฉยๆ ในขณะที่กำลังได้กลิ่นใหม่ หรือเป็นความรู้สึก
เดือดร้อนมาก ทนไม่ได้ บางท่านถึงกับแสดงกิริยาอาการป้องกันไม่ให้กลิ่นนั้นปรากฏ
หรือกระทบกับขนานประสาท อาจจะอุดจมูก หรือทำอะไรก็แล้วแต่

แสดงให้เห็นว่า เวทนาที่เป็นอกุศลหยาบกว่าเวทนาที่เป็นวิบากและกิริยา
อย่างไรก็ตาม สติจะต้องระลึกลักษณะของความรู้สึก แต่ไม่ใช่บังคับว่า วันนี้ควร
หรือวันนี้ต้องระลึกลักษณะของเวทนา แล้วแต่สติจะเกิดขณะใด เพราะสติเป็นอนัตตา
สติมีกิจระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าสติปัฏฐานจะ
เกิด แล้วแต่สติจะระลึกลักษณะของรูปหรือนาม ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก
หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ จะระลึกลักษณะของความรู้สึก หรือจะระลึก
ลักษณะของสภาพซึ่งเป็นธาตุที่กำลังเห็น กำลังได้ยินก็แล้วแต่ แต่แสดงให้เห็นว่า

การที่จะดับกิเลสได้ ปัญญาต้องเจริญ และรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นขั้น ๕ ตามความเป็นจริง ไม่ใช่จะสามารถดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่รู้ลักษณะของขั้น ๕

เพราะฉะนั้น จะเหลืออีกเท่าไรที่ปัญญาจะต้องเจริญ ก็แล้วแต่ปัญญาของแต่ละบุคคลที่สะสมมามากน้อยต่างกันว่า จะต้องอบรมเจริญระลึกรู้ลักษณะของขั้นใด ทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สำหรับเวทนาที่หยาบด้วยสามารถของสภาวะ คือ ทุกขเวทนาหยาบกว่า อุเบกขาเวทนาและสุขเวทนา

ใช่ไหม วันนี้ไม่รู้เลยว่า เวทนาเป็นอุเบกขาหรือเป็นสุขเวทนาทางกาย แต่เวลาที่ทุกขเวทนาทางกายเกิดเมื่อไร รู้ทันที เจ็บสักนิดหนึ่ง คันสักนิดหนึ่ง ปวดศีรษะ ปวดท้อง ปวดฟัน พวกนี้เป็นทุกขเวทนา ซึ่งโดยสภาวะแล้วหยาบกว่าอุเบกขาเวทนาและสุขเวทนา เพราะไม่มีความพอใจ มีแต่ความเดือดร้อนและครอบงำด้วย

สุข ทุกข์ ๒ อย่าง เป็นเวทนาหยาบกว่าอุทกขมสุข ทั้งสุขและทุกข์หยาบกว่าอุทกขมสุข คือ อุเบกขาเวทนา โดยความควรแก่ความเดือดร้อน โดยทำความกำเริบและโดยปรากฏ

สำหรับอกุศลจิตด้วยกัน เวทนาที่เกิดกับโทสมูลจิตหยาบกว่าเวทนาที่เกิดกับโลภมูลจิต

จริงไหม เวลาที่โทสมูลจิตเกิด รู้เลยว่าหยาบกระด้าง ความรู้สึกในขณะนั้นหยาบมาก

ผู้ฟัง ผมคิดว่า เวทนาสำคัญมาก ฟังอาจารย์พูดเรื่องเวทนา ก็ฟังมานานแล้ว แต่สติไม่ค่อยได้ระลึกที่เวทนาเท่าไร เวทนาเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เกิดอยู่ทุกเวลาแต่ไม่ค่อยรู้ เมื่ออาจารย์อธิบายว่า มีความละเอียดและหยาบแตกต่างกัน ถ้าเป็นทุกขเวทนาจะหยาบและรู้สึกง่าย เป็นการเตือนสติจริง ๆ เหมือนได้มองเห็น และได้เห็นหน้าของเวทนาชัดขึ้นหลังจากที่ได้ฟังแล้ว ขอขอบคุณ

ส. ข้อความในพระไตรปิฎก ในสูตรหนึ่งมีว่า ในพรรษาหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาเฉพาะเวทนาอย่างเดียวนตลอด ๓ เดือน เพราะฉะนั้น เวทนา ความรู้สึก เป็นสภาพที่น่าพิจารณา และถ้ายิ่งพิจารณาก็ยิ่งเห็นความวิจิตร หรือความต่างกันของความรู้สึกแต่ละอย่างแต่ละขณะซึ่งเกิดขึ้น แต่ต้องเป็นผู้ที่อบรม เจริญสติปัญญา อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ มิฉะนั้นไม่สามารถรู้ความต่างกันของ ลักษณะของเวทนาได้

ข้อความในอรรถกถาต่อไปมีว่า

เวทนาเป็นกามาวจร สำเร็จด้วยทานหยาบ สำเร็จด้วยศีลละเอียด แม้สำเร็จด้วยศีลก็หยาบ สำเร็จด้วยภาวนาละเอียด แม้สำเร็จด้วยภาวนาเป็น ทุเหตุกะ (คือ มือโลกเจตสิก อโหเสเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๒ เหตุ) ก็หยาบกว่า เวทนาที่เป็นติเหตุกะ (คือ มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย) แม้เป็นติเหตุกะ เป็น สสังขาริกะก็หยาบ เป็นอสังขาริกะละเอียด

เป็นความละเอียดของเวทนาซึ่งเกิดร่วมกับจิต จิตยากที่จะรู้ เวทนาที่เกิดดับไป พร้อมกับจิตก็ยากที่จะรู้ด้วย

ท่านที่อาจจะยังไม่เคยพิจารณาลักษณะของเวทนาความรู้สึกเลย แต่เมื่อ ทราบว่าจะต้องระลึก ก็อาจจะทำให้เกิดระลึกขึ้นได้บ้าง แต่ต้องตรงลักษณะของ ความรู้สึก ซึ่งไม่ใช่รูปธรรม เช่น ในขณะที่กำลังเห็น แต่ถ้ายังไม่รู้ว่าขณะที่กำลังเห็น เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ จะรู้ว่าเวทนาเป็นอย่างไรได้ใหม่ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็รู้ไม่ได้ เพราะเคยรู้ว่าเวทนาเป็นเรา ไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา โสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนา ก็ถือว่าเป็นเรา

๑๕๒๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๙

บางท่านอาจจะคิดถึงเรื่องเก่า ๆ ในอดีต อาจจะมีการกระทำที่ทำให้รู้สึกโทมนัสเกิดขึ้นว่า ไม่ควรเป็นอย่างนั้นเลย ในขณะที่นั้นถ้าสติปัฏฐานเกิดก็รู้ว่า เป็นเพียงชั่วขณะที่จิตกำลังคิดเท่านั้นและก็ดับ

ถ้าระลึกได้จริง ๆ และสามารถรู้ได้อย่างนั้นจริง ๆ ก็ จะรู้ความต่างกันของเวทนาในขณะที่สติปัฏฐานยังไม่เกิดกับในขณะที่สติปัฏฐานเกิด เพราะว่าในขณะที่สติปัฏฐานไม่เกิดก็เป็นความโทมนัส ความเสียใจ เศร้าใจต่าง ๆ แต่เมื่อสติเกิดระลึกได้ ในขณะที่นั้นถ้ารู้ว่าเป็นเพียงชั่วขณะเดียวที่คิดในสังสารวัฏฏ์ และก็คิดถึงเรื่องในอดีตที่ผ่านไปแล้ว ซึ่งก็เป็นเพียงจิตขณะที่คิดเท่านั้น ถ้าจิตขณะนั้นไม่คิดเรื่องนั้นความโทมนัสนั้นก็ไม่ได้เกิด ถ้ารู้อย่างนี้ว่าไม่ใช่ตัวตนในขณะที่กำลังคิด ขณะนั้นเวทนาจึงเปลี่ยนแล้ว ใช่มั้ย จากความโทมนัสเป็นความผ่องแผ้วที่เป็นกุศลได้ เพราะว่าเวทนาที่เป็นอกุศลต่างกับเวทนาที่เป็นกุศล

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานทำให้ละทุกข์ได้ ในขณะที่ปัญญาเกิดสามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมในขณะที่นั้นตามความเป็นจริงได้

ถ. ถ้าเป็นพระอริยบุคคล หรือพระอรหันต์ สามารถระลึกถึงสภาพจิตตามเท่าทันทุกขณะจิตที่เกิดขึ้นใหม่

ส. ไม่จำเป็น เพราะว่าพระอริยบุคคลมีตั้งแต่ที่เป็นเอตทัคคะในทางต่าง ๆ อย่างท่านพระสารีบุตร นอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีปัญญาสูงที่สุดแล้ว รองลงมาคือท่านพระสารีบุตร เพราะฉะนั้น พระอริยะองค์อื่น ๆ ต้องมีปัญญาไม่เท่ากับพระอริยะซึ่งเป็นอัครสาวก หรือเป็นมหาสาวก

ถ. ที่อาจารย์พูดเมื่อกี้ ขณะที่สตรระลึกรู้ได้ว่า การนึกคิดอย่างนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และจะเกิดการผ่องแผ้วขึ้น แต่ผมคิดว่า ถ้าเรามัวระลึกรู้แบบนี้ สภาพธรรมอื่น ๆ หรือลักษณะของจิตอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย ขณะนั้นเราจะเลยไปหรือเปล่า

ส. เวลาที่จิตผ่องแผ้ว หรือความรู้สึกสบายขึ้น ก็รู้ว่าต่างกับขณะที่เป็นอกุศล นี่ด้วยอะไร ถ้าขณะนั้นสติไม่ระลึก จะรู้ความต่างกันไหม

ถ. ไม่ทราบ

ส. เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานก็เกิดต่อ โดยการที่ว่า ขณะแรก คือ ตอนต้น ก็ระลึกถึงเหตุการณ์ที่ทำให้โหมนัส เสียใจ เพราะนึกคิดขึ้นมา แต่เมื่อสติปัฏฐานเกิด ก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงชั่วขณะที่คิดเรื่องนั้นเท่านั้น ถ้าไม่คิดเรื่องนั้นโหมนัสก็ไม่เกิด เมื่อรู้ว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงจิตที่เกิดคิดเรื่องนั้นขึ้น ที่รู้เช่นนั้นเป็นปัญญา หรือเปล่า และเมื่อเป็นปัญญาแล้ว ก็ยังสังเกตรู้ลักษณะของความรู้สึกว่า ความรู้สึกของขณะที่รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ต่างกับขณะที่เป็นอกุศลที่กำลังโหมนัส

นี่ก็ไม่ได้ไปที่อื่น ก็ระลึกลักษณะของสภาพธรรมซึ่งปรากฏสืบต่อกันในขณะนั่นเอง

ถ. ที่อาจารย์พูดว่า ขณะนั้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ยังได้กลิ่นไหม ยังพอใจไหม และขณะนั้นเป็นอุเบกขาหรือเปล่า ผมยังข้องใจตอนนี้ ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. ขณะนี้มีอุเบกขาเวทนาแน่ ๆ เพราะว่ากำลังเห็น กำลังได้ยิน จักขุวิญญาณเกิดกับอุเบกขา โสทวิญาณเกิดกับอุเบกขา แต่หลังจากที่เหตุจิตเหล่านี้ดับไปแล้ว กุศลจิตเกิด จะเป็นอุเบกขาหรือจะเป็นโสมนัสก็ได้ หรือถ้าอกุศลจิตเกิดก็มีทั้งอุเบกขาก็ได้ หรือโสมนัสก็ได้ หรือโหมนัสก็ได้

เพราะฉะนั้น จะรู้ได้จริง ๆ เมื่อสติกำลังระลึกลักษณะของความรู้สึก ไม่ใช่เพียงพูดเรื่องความรู้สึก แต่ที่พูดเรื่องความรู้สึกให้ทราบว่า ความรู้สึกเป็นสิ่งที่สติจะต้อง

ระลึกจนกว่าปัญญาจะละความรู้สึกนั้น ๆ ว่าเป็นเรากำลังดีใจ ที่กำลังเสียใจ ที่กำลังเฉย ๆ

เพราะฉะนั้น มีจิตเกิดขึ้นขณะใด ต้องมีสภาพความรู้สึก คือ เวทนาเจตสิก เกิดร่วมด้วยทุกครั้ง ซึ่งก็ดับไปแล้วอย่างรวดเร็วถ้าสติไม่ระลึก

สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แล้วแต่ว่าจะระลึกที่ลักษณะของนามธรรม หรือระลึกลักษณะของรูปธรรม

ถ. ถ้าอย่างนั้น ต้องเป็นสติพละจึงสามารถระลึกติดตามได้ตลอดเวลา

ส. ค่อย ๆ อบรมไปเรื่อย ๆ

ถ. เคยได้ยินว่า กรรมเป็นเหตุ วิบากเป็นผล สงสัยว่า อกุศลจิตเป็นเหตุ หรือเป็นผล

ส. อกุศลเป็นเหตุ อกุศลวิบากเป็นผล หรืออกุศลจิตขณะนี้เป็นเหตุ คือ เป็นปัจจัย โดยเป็นอุปนิสสยปัจจัยสะสมสืบต่อทำให้อกุศลขณะต่อไปข้างหน้าเกิดขึ้น เช่น ถ้ามีโลภะชอบสิ่งหนึ่งสิ่งใด อยากจะเห็นสิ่งนั้นอีก ยังไม่เลิก ยังไม่ละ ยังไม่ทิ้งไป เพราะฉะนั้น เวลาที่เกิดโลภะในรูปทางตา จะสะสมสืบต่อไปที่จะให้โลภะ เกิดอีกในขณะที่จะเห็นรูปทางตา หรือว่าสะสมโทสะก็ได้ สะสมอริสสา สะสมมัจฉริยะ ความตระหนี่ สะสมความสำคัญตน ได้ทุกอย่าง โดยอุปนิสสยปัจจัย เป็นปัจจัยซึ่งเป็นที่อาศัยที่มีกำลัง เพราะว่าเกิดดับสะสมบ่อย ๆ

ถ. ผมมักจะแยกไม่ออกว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล เช่น มาฟังธรรมที่นี่ เป็นการทำบุญ หรือที่เราได้มาฟังธรรมเพราะเราได้ทำบุญไว้แล้ว การมาฟังเป็นเหตุ หรือเรากำลังรับผลที่เคยทำบุญมาก่อน ๆ

ส. เพราะฉะนั้น ต้องเรียนเรื่องชาติของจิตโดยละเอียดว่า จิตขณะไหนเป็น วิบาก จิตขณะไหนเป็นกิริยา จิตขณะไหนเป็นกุศล จิตขณะไหนเป็นอกุศล ไม่อย่างนั้นแยกไม่ออก เพราะว่าแต่ละวาระก็เกิดดับสลับซับซ้อนกันเร็วมาก จนกระทั่งเหมือนกับเห็นด้วย ได้ยินด้วย แต่ความจริงแล้ว วิถีจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์

หลายวาระโดยมีวัฏค์ขึ้นแต่ละวาระ ซึ่งวาระหนึ่ง ๆ ก็มีวิถิจิตหลายประเภทที่รู้อารมณ์เดียวกัน

ถ. บางทีมีเรื่องส่วนตัวทำให้เดือดร้อนใจ เดือดร้อนก็เป็นโทสมูลจิต เป็นอกุศล ดูเหมือนว่าเรื่องทำนองนี้เป็นเหตุ เป็นกรรม เป็นบาป แต่คิดว่าเรื่องของความเดือดร้อนน่าจะเป็นผลของบาปที่เกิดจากอกุศลกรรมที่เคยทำไว้แล้ว

ส. ถ้าเป็นผลของกรรม วิบากจิต ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ สัมปฏิจฉันนจิต สันตึรณจิต ตทาลัมพนจิต นอกจากนี้ไม่ใช่วิบาก นี่เป็นเหตุที่จะต้องรู้ว่า ในวาระหนึ่ง ๆ ไม่ใช่มีแต่วิบากจิต เพราะเมื่อถึงชวนะ เป็นเหตุแล้ว

ถ. ถ้าอย่างนั้น เวลาเกิดโกรธขึ้นมา ชัดเคืองใจ หรือมีเรื่องเดือดร้อนใจ นี่ไม่ใช่เป็นผลของกรรม

ส. ไม่ใช่เป็นผลของกรรม แต่เป็นผลของการสะสมโทสะในอดีตที่ยังไม่ได้ดับ เพราะฉะนั้น โทสะเกิดขึ้นขณะหนึ่ง ไม่ได้จบหรือหมดไปเพียงเท่านั้น ยังสะสมสืบต่อทำให้โทสมูลจิตเกิดข้างหน้าอีก

เพราะฉะนั้น อกุศลใด ๆ ที่ยังไม่ดับ อกุศลนั้น ๆ แม้ไม่เกิดขึ้นก็เป็นอนุสัยกิเลส คือ ตามนอนเนื่องสืบต่ออยู่ในจิต จนกว่าจะมีเหตุมีปัจจัยที่จะให้อกุศลประเภทหนึ่งประเภทใดเกิด อกุศลประเภทนั้นก็เกิด

ขณะที่โลภะเกิด รู้ได้เลยว่ายังไม่ได้ดับโลภะเป็นสมุจเฉท จึงมีเหตุปัจจัยทำให้โลภะเกิดในขณะนี้ และโลภะไม่ใช่วิบาก ถ้าเป็นวิบากต้องเป็นผลของอกุศลกรรม ไม่ใช่ผลของอกุศลจิต ต้องเป็นผลของอกุศลกรรมที่มีเจตนาทำทุจริตกรรม

ถ้ารับประทานอร่อย ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิต ไม่ใช่อกุศลกรรม แต่เป็นอกุศลจิต ผลของโลภมูลจิตในขณะนั้น คือ ทำให้โลภมูลจิตเกิดต่อไปข้างหน้าอีก สะสมเพิ่มขึ้นอีก

เพราะฉะนั้น เวลาที่เกิดเดือดร้อน ลำบาก กระทบกระเทือน กระทบกระส่าย ให้ทราบว่าในขณะนั้นจักขุวิญญาณเป็นอะไร เป็นอกุศลวิบากหรือเปล่า หรือแม้ว่า

เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่น่ารื่นรมย์ น่าพอใจ แต่ใจเศร้าหมองเดือดร้อน ขณะนั้นก็แยกได้ว่า ขณะเห็น จักขุวิญญาณเป็นกุศลวิบาก เป็นผลของกุศลจึงเห็นสิ่งที่น่าพอใจ แต่ขณะที่ใจกำลังเดือดร้อนกระสับกระส่าย ขณะนั้นไม่ใช่วิบาก

วิบากต้องเฉพาะจักขุวิญญาณ ขณะเห็น ถ้าเป็นจักขุทวารวิถีก็ทั้ง สัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ และตทาลัมพะนะเป็นวิบาก นอกจากนั้นไม่ใช่วิบาก

ถ. ในขณะที่เป็นวิบาก ยังไม่เป็นกุศลและอกุศล

สุ. ถูกต้อง คือ จิตเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ถ้าเป็นกุศล จะเป็นอกุศล เป็นวิบาก เป็นกิริยาไม่ได้ ถ้าจิตเป็นกิริยา ก็จะเป็นกุศล เป็นวิบาก เป็นอกุศลไม่ได้

ถ. อยากให้อาจารย์ยกตัวอย่าง เวทนาที่เป็นอุเบกขาที่พระพุทธเจ้าท่าน พิจารณาตลอด ๓ เดือนในพรรษา

สุ. ทรงพิจารณาเวทนาที่ปรากฏกับพระองค์ในขณะนั้น เวทนามีมาก และทรงแสดงไว้โดยตลอด แล้วแต่ว่าบุคคลใดจะมีเวทนาประเภทใด ซึ่งก็นำพิจารณา จริง ๆ คือ ก่อนอื่นต้องพิจารณาว่า สภาพความรู้สึกเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ถ้าประสบกับอารมณ์ที่น่าพอใจ ก็เป็นปัจจัยทำให้ โสมนัสเวทนาเกิด ถ้าประสบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ก็เป็นปัจจัยให้โทมนัสเวทนาเกิด

วันหนึ่ง ๆ ทุกคนก็มีโทมนัสเวทนาพอสมควร เพราะว่าทางตาที่กำลังเห็น ในภุมิมมนุษย์ ถ้าเป็นสิ่งที่น่ายินดีพอใจ ขณะนั้นจักขุวิญญาณเป็นกุศลวิบาก แต่เวลาที่คิดเรื่องอะไรที่กลุ้มใจ เดือดร้อน ขณะนั้นเป็นโทมนัสเวทนา แสดงให้เห็นว่า ถ้าปัญญาเกิดจริง ๆ จะตัดได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว เราได้รับผลของกรรมจริง ๆ หรือเปล่า หรือเราเพียงแต่เป็นทุกข์เดือดร้อนโดยไม่ใช้ผลของกรรม เพราะถ้าเป็นผลของกรรม ขณะใด คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จะได้อารมณ์ที่ดีถ้าเป็น ผลของกุศลกรรม และจะได้อารมณ์ที่ไม่ดีถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม อย่างทางกาย ถ้าไม่ป่วย ไม่เจ็บ ไม่ใช่อกุศลวิบาก แต่ทำไมเดือดร้อน ทำไมไม่กลุ้มใจ แสดงให้เห็นว่า ไม่ควรจะกลุ้มใจ ในเมื่อยังไม่ได้รับผลของกรรมจริง ๆ ทางกาย

ถ้าใครอยู่บ้าน เมื่อวานนี้เป็นสุข แต่วันนี้เป็นทุกข์ บ้านก็คือบ้านเก่า และจักขุวิญญาณก็เกิดเห็นสิ่งต่าง ๆ ในบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นดอกไม้สวย ๆ หรืออาจจะ เป็นอะไรก็ได้ตามปกติ แต่ทำไมใจเป็นทุกข์

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า วิบากเหมือนเดิม คือ ถ้าเป็นกุศลวิบากทางตา ก็เห็นสิ่งที่น่าพอใจ แต่เวลาที่ใจเดือดร้อนและระลึกขึ้นมาได้ว่า ขณะนี้ไม่ใช่การรับผล ของกรรม เป็นแต่เพียงกิเลสของเราเองที่ทำให้จิตใจกระสับกระส่ายกระวนกระวาย เดือดร้อน ก็จะมีอะไรก็ได้ว่า นี่ยังไม่ใช่การรับผลของกรรมจริง ๆ เพราะถ้ารับผลของ กรรมจริง ๆ ต้องเห็นสิ่งที่ไม่ดีทางตา ได้ยินเสียงที่ไม่ดีทางหู ได้กลิ่นที่ไม่ดี ลิ้มรสที่ ไม่ดี และกายเป็นทุกข์ เจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ถ้าร่างกายยังแข็งแรงดี ก็ไม่ควรที่จะกลุ้มใจอะไร

คอยรับผลของกรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายจริง ๆ และ กันเรื่องวิตกกังวลเดือดร้อนออกไป เพราะว่าในขณะนั้นไม่ใช่ผลของกรรม

จะกลุ้มใจ หรือไม่กลุ้มใจ วิบากจิตชนิดไหนจะเกิด ก็ต้องเกิดตามควรแก่กาล ของวิบากนั้น ๆ

ถ. ทางมโนทวาร เป็นวิบากใหม่

ส. ทางมโนทวาร วิถีจิตเริ่มตั้งแต่มโนทวาราวชชนจิตเป็นวิถีจิตแรก เป็นกิริยาจิต หลังจากนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลซึ่งไม่ใช่วิบาก และเมื่อเป็นอารมณ์ที่ ชัดเจน กุศลหรืออกุศล ๗ ขณะวิธินั้นดับไปแล้ว ตทาลัมพนจิตซึ่งเป็นวิบากก็เกิด

ถ. ถ้าอย่างนั้น ทางมโนกรรมที่เกิดกุศลหรืออกุศล ก็เป็นการสะสมสืบต่อ สำหรับตัวเขาเอง ใช่ไหม

ส. กุศล อกุศล เป็นการสั่งสมสันดาน

ถ. ไม่ได้หมายความว่า เป็นวิบากที่จะได้รับต่อไปหรือ

ส. ถ้าไม่ใช่อกุศลกรรม ก็ไม่ทำให้เกิดอกุศลวิบาก ต้องแยกจิตเป็น อกุศลจิตและอกุศลกรรม ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถ ถึงความเป็นกรรมบถ เป็นกรรมที่ ทำให้ปฏิสนธิจิตเกิดได้ แต่ถ้าเป็นเพียงอกุศลจิต ไม่ได้ทำอกุศลกรรม ผลของอกุศลจิต

นั้นจะสะสมสืบต่อทำให้กุศลจิตประเภทนั้น ๆ เกิดอีก มีเชื้อมีปัจจัยที่จะเกิดบ่อย ๆ ถ้าสะสมกุศลจิตทางหนึ่งทางใด ก็เป็นการสะสมสืบต่อที่จะให้กุศลประเภทนั้น ๆ เกิดอีก

ถ. ผมเคยเข้าใจว่า ที่สืบต่อก็คือเป็นวิบากเหมือนกัน เพิ่งมาเข้าใจเดี๋ยวนี้เอง

ส. ต้องรู้เรื่องราวของจิตโดยละเอียดจริง ๆ

ถ. ความวิตกกังวล ความเดือดร้อนใจ ไม่ใช่เป็นผลของกรรม ความเดือดร้อน ความวิตกกังวลเกิดขึ้นเพราะอะไร

ส. เพราะกิเลส พระอรหันต์ท่านไม่เดือดร้อนเลย ไม่ว่าท่านจะอยู่ในป่า อากาศจะหนาว จะเย็น จะร้อนอย่างไรก็ตามแต่ เพราะท่านรู้จริง ๆ ว่า ขณะนั้นเป็น แต่เพียงโณฏฐัพพะที่กระทบกาย หรือสิ่งใด ๆ ที่จะกระทบตา กระทบหู กระทบจมูก กระทบลิ้น สำหรับพระอรหันต์ไม่เดือดร้อน เพราะว่าท่านหมดกิเลส เมื่อดับกิเลส หมดแล้วก็ไม่มีเรื่องกังวลใด ๆ ทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าใครกลุ่มใจขณะไหน ให้ทราบว่า เป็นการสะสมความกลุ่มใจ ประเภทนั้น ๆ กลุ่มใจด้วยโลภะก็มี กลุ่มใจด้วยโทสะก็มี แล้วแต่ว่าจะเป็นความ กระวนกระวายเดือดร้อนด้วยอกุศลประเภทใด กลุ่มใจด้วยมานะก็มี กลุ่มใจด้วยอัสสา ก็มี กลุ่มใจด้วยมัจฉริยะก็มี เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ถ้าเห็นกิเลสแล้ว ก็น่ากลัว กลุ่มใจมาก ๆ เมื่อไร รู้ได้เลยว่าปัญญาไม่ได้ละคลายความกลุ่มใจนั้น เพราะว่าสติ ไม่ได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

ถ้ากลุ่มใจและสติเกิด จะรู้ว่าต่างกับกลุ่มใจและสติไม่เกิด ซึ่งสติปฏิฐานเกิดได้ แน่นนอน และจะบรรเทาความกลุ่มใจในขณะนั้นด้วย เพราะขณะที่ปัญญาเกิดย่อม รู้ว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และเพียงชั่วขณะเท่านั้นเอง ไม่ใช่ว่าความกลุ่มใจนั้นจะตั้งอยู่ได้นาน ๆ ขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏ ก็คนละขณะกับขณะที่กลุ่มใจ เพราะฉะนั้น ถ้าใส่ใจ ศึกษา พิจารณาขณะที่กำลัง เห็น จะทำให้ไม่กลุ่มใจในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น วิบากจริง ๆ ที่ทุกคนจะเดือดร้อน ก็เฉพาะกายวิญญาณที่เป็นทุกข์สหคตังเท่านั้น เมื่อไรกายป่วยไข้ เป็นทุกข์ เจ็บปวด เมื่อนั้นเป็นผลของกรรมที่ได้รับทางกายที่ทำให้ทุกข์เวทนาเกิด แต่ถ้าเป็นผลของกรรมที่ได้รับทางตา เห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ไม่เจ็บ ไม่ปวด ก็น่าจะทนได้ ไม่ควรจะเดือดร้อน

ถ้าสุขภาพสมบูรณ์ดี ควรที่จะรู้ว่า ขณะนั้นยังไม่ได้รับผลของอกุศลกรรมทางกาย และจะไม่เดือดร้อนทำไม เพราะว่าความวิตกกังวลทั้งหมด เป็นอกุศลจิต

เรื่องของโสณจิต ๓๐ ดวง เมื่อถามว่าจรจิตทั้งหมดมี ๕๔ ดวงและเป็นจิตที่เกิดขึ้นเป็นปกติประจำวัน เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจจริง ๆ ในเรื่องของจิต ๓๐ ดวงนี้ ก็เหลือไม่มากสำหรับจิตที่เกิดเป็นปกติในชีวิตประจำวัน

และสำหรับบางท่านที่ใคร่ครวญพิจารณาธรรม ที่ควรจะได้ศึกษาโดยละเอียด คือ รู้ว่าจิตประเภทไหนเกิดได้ก็ทวาร และรู้ได้ก็อารมณ์ เช่น จักขุวิญญาณเกิดทวารเดียว คือ ต้องอาศัยจักขุประสาทเป็นทวาร เป็นทางที่จะให้เห็นรูปารมณ์เท่านั้น ทำกิจอะไรไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น จักขุวิญญาณเป็นวิญญาณธาตุชนิดหนึ่งซึ่งรู้อารมณ์ได้อารมณ์เดียว

โสตวิญญาณก็โดยนัยเดียวกัน คือ รู้อารมณ์ได้อารมณ์เดียว ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ รู้ได้เฉพาะอารมณ์ของตนเพียงอารมณ์เดียว ทวารเดียว แต่สัมผัสปัจจัยนั้นจิตก็ดี ปัญจทวาราวชชนจิตก็ดี แม้ว่าเป็นจิตต่างชาติดังนั้น แต่ก็รู้อารมณ์ได้เท่ากัน คือ สามารถรู้อารมณ์ได้ ๕ อารมณ์ ทางทวารทั้ง ๕ เพราะฉะนั้น จึงเป็นมโนธาตุ ไม่ใช่วิญญาณธาตุอย่างจักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ

๑๕๒๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๙

ถ้าจำแนกจิตโดยวิญญาณธาตุ จะมีวิญญาณธาตุ ๗ คือ จักขุวิญญาณธาตุ ๑
โสตวิญญาณธาตุ ๑ ชานวิญญาณธาตุ ๑ ชิวหาวิญญาณธาตุ ๑ กายวิญญาณธาตุ
๑ เป็น ๕

และมโนธาตุ ๑ รู้อารมณ์ได้ ๕ อารมณ์ทางทวารทั้ง ๕ คือ รูปร่าง เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งมโนธาตุมี ๓ ดวง คือ
ปัญจทวารารักษณจิต ๑ สัมปฏิจฉันนจิต ๒ ดวง

จิตที่เหลือทั้งหมดเป็นมโนวิญญาณธาตุ

รวมเป็นวิญญาณธาตุ ๗

ท่านที่สนใจ จะศึกษาได้จากอรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ เช่น วิสุทธิมรรค และ
อรรถกถาของพระสูตรบ้าง พระอภิธรรมบ้าง และถ้าเข้าใจแล้วก็ไม่ยาก เพราะว่า
เป็นการรวบรวมจิตประเภทต่าง ๆ เพื่อกันความหลงลืม และเพื่อให้ระลึกได้ถูกต้อง
ไม่ปะปนกัน

ต่อไปเป็นเรื่องของโสภณจิตที่เป็นกามาวจร

กามาวจรจิตทั้งหมดมี ๕๔ ดวง เป็นอกุศลจิต ๑๒ ดวง เป็นอเหตุกจิต ๑๘
ดวง จิตทั้ง ๓๐ ดวงนี้ไม่เกิดร่วมกับโสภณเจตสิก จึงเป็นอโสภณจิต ไม่ใช่จิตที่ดงาม
อกุศลจิตไม่ดงามแน่ อเหตุกจิตก็ไม่ดงาม เพราะไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย
ที่เหลือคือกามาวจรจิต ๒๔ ดวง ทั้งหมดเป็นกามาวจรโสภณจิต ๒๔ ดวง

เหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอกุศลจิตก่อน เพราะว่าเกิดบ่อย ควรรู้ และ
เป็นเหตุที่จะให้เกิดวิบากต่อไป

พิสูจน์ได้ ใช่ไหม วันนี้นุศลจิตเกิดมาก หรืออกุศลจิตเกิดมาก ถ้าจิตใดเกิดมาก ควรรู้จิตนั้นไหม เพื่อที่จะได้สังวร เพื่อที่จะได้ระวัง โดยสภาพของความเป็นปุถุชน มีใครว่ากุศลมากกว่าบ้าง มีไหม ตามความเป็นจริง

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็ควรศึกษาเรื่องของอกุศลจิตก่อนว่า ไม่ว่าจะเห็นจะได้ยิน จะได้กลิ่น จะได้ลิ้มรส จะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือแม้แต่คิดนึก ก็ด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง ส่วนกุศลจิตในวันหนึ่ง ๆ เกิดน้อย และไม่ได้เกิดโดยง่าย บางทีอาจจะคิดเรื่องกุศล เพียงคิด แต่กุศลนั้นสำเร็จไหม นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ที่ทรงแสดงอกุศลจิตก่อนเพราะว่า อกุศลจิตเกิดบ่อย และอกุศลจิตนั้นมาจากไหน เกิดขึ้นได้อย่างไร ถ้าไม่มีเหตุกจิต คือ จิตเห็น จิตได้ยิน จิตได้กลิ่น จิตลิ้มรส จิตรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุกจิตทั้งนั้น ถ้าไม่เห็นอกุศลจิตก็เกิดไม่ได้ แต่เพราะเหตุกจิตเกิดขึ้นเป็นผลของกรรมทำให้รูปกระทบกับประสาทและเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา และทันทีที่เห็น อกุศลจิตเกิดต่อตามลำดับของวิจิตรในวาระของการเห็นครั้งหนึ่ง ๆ ทางหูก็เหมือนกัน เมื่อได้ยินแล้วอกุศลจิตก็เกิดต่อ ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ เห็นเท่าไรเมื่อยังไม่ได้หลับตา และได้ยินอีกเท่าไรในวันหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น อกุศลจะมากสักแค่ไหน

ขอตอบจดหมายของพระคุณเจ้ารูปหนึ่ง จากวัดญาณสังวราราม ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๙

มีคำถาม ๓ ข้อ

๑. สติเกิดพร้อมกับวิบากหรือไม่
๒. เมื่อรู้ลักษณะความต่างกันของการมีสติและหลงลืมสติแล้ว จะพิจารณาอะไรต่อไป อย่างไร
๓. ช่วยยกตัวอย่างรูปทางใจ มีรูปอะไรที่จะรู้ได้บ้าง

คำถามข้อ ๑. สติเกิดพร้อมกับวิบากหรือไม่

วิบากเป็นผลของกรรม ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรม ไม่มีสติเกิดร่วมด้วยแน่นอน สำหรับกุศลกรรม ให้เป็นผลต่างกันเป็น ๒ ประเภท คือ กุศลกรรมที่เป็นกามาวจรกุศล

เช่น ทาน ศีลที่ได้กระทำแล้ว ให้ผลเป็นอเหตุกกุศลวิบาก ๘ ดวง และเป็นมหาวิบาก ๘ ดวง ซึ่งบางท่านอาจจะมีมหาวิบากไม่ครบ ๘ แต่ทุกท่านต้องมีอเหตุกกุศลวิบากครบทั้ง ๘ ดวง

อเหตุกกุศลวิบาก ได้แก่ จักขุวิญญานกุศลวิบาก ๑ โสทวิญญานกุศลวิบาก ๑ ฆานวิญญานกุศลวิบาก ๑ ชิวหาวิญญานกุศลวิบาก ๑ กายวิญญานกุศลวิบาก ๑ สัมปฏิจฉันนกุศลวิบาก ๑ สันตிரณกุศลวิบาก ๒ คือ อุpekขาสันตிரณะ ๑ และ โสมนัสสันตிரณะ ๑ นี่เป็นอเหตุกกุศลวิบากซึ่งทุกคนมีครบเมื่อมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย ขณะใดที่กุศลให้ผลก็ทำให้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย ที่น่าพอใจ

สำหรับอเหตุกที่เป็นกุศลวิบาก ไม่มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ถ้าเป็นมหาวิบาก มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย

นี่เป็นคำตอบข้อที่ ๑ ซึ่งทุกท่านที่ไม่ได้ตอบตั้งแต่กำเนิด ไม่ใช่คนพิจารณาตั้งแต่กำเนิด ไม่มีใครรู้ได้ว่า ขณะไหนนอนหลับสนิท ภวังคจิตเป็นมหาวิบาก มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะใครจะรู้สภาพของเจตสิกที่เป็นวิบากที่เกิดกับวิบากจิตที่เป็นภวังคจิตได้ แต่เมื่อเป็นผลของกุศล และเป็นมหาวิบาก ต้องมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ต่างกับสติเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิต นี่เป็นเหตุที่วิบากจิตรู้ได้ยากกว่า กุศลจิตและอกุศลจิต โดยชาติ

คำถามข้อ ๒. เมื่อรู้ลักษณะความต่างกันของการมีสติและหลงลืมสติแล้ว จะพิจารณาอะไรต่อไป อย่างไร

ขณะที่มีสติ สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่มีสติเฉย ๆ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีสติ จะมีลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นอารมณ์ที่สติกำลังระลึกในขณะนั้น เช่น ทางตา ในขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวว่า สติเกิด ไม่หลงลืม และขณะนั้นสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ก็โน้มไปที่จะพิจารณาเห็นว่า ขณะที่กำลังเห็นนี้เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏได้เมื่อกระทบกับจักขุปสาทรูปเท่านั้น และที่จริง ๆ และไม่ยึดถือ

ว่าสิ่งที่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ก็จะต้องอาศัยการพิจารณา สังเกต น้อมไปที่จะรู้ความต่างกันของรูปธรรมที่ปรากฏ และนามธรรมที่เห็นซึ่งกำลังรู้สิ่งที่ กำลังปรากฏทางตา

ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า หลงลืมสติมากจริง ๆ ในขณะที่เห็น เพราะว่าจะมีกิเลสที่สติเริ่มจะระลึกลักษณะในขณะที่กำลังเห็นว่า เหมือนกับดูเงาในกระจก ไม่มีอะไรเลยที่เป็นวัตถุ เป็นสัตว์ เป็นบุคคลในกระจก แต่ก็มีเงาปรากฏให้เห็นว่า เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ ฉันท ไถ่ ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ ก็เหมือนกับเงาในกระจก ไม่มีความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน นอกจากเป็นรูปชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางตา ถ้ากระทบสัมผัสก็เพียงแข็ง หากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนไม่ได้

และที่ว่าต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็ต้องตรงอย่างนี้ ไปตลอด ไม่ว่าสติจะเกิดในขณะใด ก็ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้างไปเรื่อย ๆ ไม่มีให้ทำ อย่างอื่นนอกจากนี้เลยตามคำถามที่ว่า เมื่อรู้ลักษณะความต่างกันของการมีสติและ หลงลืมสติแล้วจะพิจารณาอะไรต่อไป อย่างไร

ก็พิจารณาสิ่งที่กำลังปรากฏนั่นเอง แล้วแต่ว่าอะไรจะปรากฏต่อไป ก็พิจารณา สิ่งนั้นต่อไปอีก เช่น ในขณะที่กำลังนึกถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดและเกิดโทมนัสเสียใจ ขณะนั้นหลงลืมสติ แต่เวลาที่สติเกิดก็ระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพที่กำลัง คิดนึกเรื่องนั้น ถ้าจิตไม่คิด เรื่องนั้นก็ไม่มี และโทมนัสเวทนาในขณะนั้นก็มีไม่ได้ เหมือนกัน ถ้าคิดเรื่องที่สนุก โสมนัสเวทณาก็เกิด โทมนัสเวทนาเกิดไม่ได้ แต่บังคับจิต ไม่ได้ เพราะฉะนั้น บางครั้งจิตก็คิดถึงเรื่องที่ทำให้โทมนัสเวทนาเกิด แต่ถ้าสติเกิด ไม่หลงลืม ก็คือรู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงชั่วขณะคิด ไม่มีอะไรเลยนอกจากโทมนัสเวทนา ซึ่งก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และถ้าสิ่งอื่นจะปรากฏต่อจากนั้น เช่น ความปิติหรือ ผ่องแผ้วของจิตที่รู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ตัวตนเป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง สติก็สามารถ ระลึกลักษณะของกุศลจิตที่ผ่องแผ้ว ที่ไม่โทมนัสในขณะนั้นได้

เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าจะอะไรจะเกิดปรากฏต่อไป เพราะว่าเรามีปัจจัยที่จะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดปรากฏโดยที่ไม่มีใครสามารถหยุดยั้งได้เลย ซึ่งสติสามารถจะเกิดเมื่อไรขณะไหนก็ได้ เมื่อมีสภาพธรรมอะไรปรากฏทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง เท่ากับว่าพร้อมทุกขณะ แม้ในขณะนี้เอง

คำถามข้อ ๓. ขอความกรุณาคุณโยมอาจารย์ช่วยยกตัวอย่างรูปทางใจ มีรูปอะไรที่จะรู้ได้บ้าง

แสดงว่า คงได้ฟังปริยัติมาพอสมควรจึงรู้ว่า มีรูปที่ปรากฏให้รู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รวม ๗ รูป เรียกว่า โคจรรูป คือ รูปซึ่งเป็นทีไปของจิตที่เป็นอารมณ์ของจิตในชีวิตประจำวัน

ต้องการเห็น แสดงให้เห็นว่า ต้องการรูปทางตา เพราะฉะนั้น รูปทางตาเป็นโคจรรูป เป็นรูปที่เป็นทีไปของจิต เป็นรูปที่จิตแสวงหา เป็นรูปที่จิตต้องการ ๑ รูปทางตา

ทางหู สัททรูป คือ เสียง ก็เป็นรูปที่จิตแสวงหา ขวณขวายต้องการปรากฏทางหู ๑ รูป

ทางจมูก คือ กลิ่น ๑ รูป ทางลิ้น คือ รสต่าง ๆ ๑ รูป ทางกาย คือ โผฏฐัพพะ ๓ รูป ได้แก่ ธาตุดินอ่อนหรือแข็ง ๑ รูป ธาตุไฟเย็นหรือร้อน ๑ รูป ธาตุลมตึงหรือไหว ๑ รูป รวมทั้งหมดรูปที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ๗ รูป

ผู้ที่มีจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท จะต้องรู้จักรูปเหล่านี้ เพราะกระทบสัมผัสปรากฏอยู่ตลอดเวลา คนที่มีตาต้องเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา คนที่มีโสตปสาทรูปต้องมีเสียงปรากฏ และโดยปริยัติทราบว่ เมื่อปัญญาวิธีทวารหนึ่งทวารใด มีอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดดับไปแล้ว และภวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถีจิตต้องเกิดก็ขึ้นรับรู้อารมณ์นั้นต่อ

เพราะฉะนั้น รูปที่เป็นอารมณ์ทางใจ ไม่ใช่รูปอื่น นอกจากสิ่งที่ปรากฏทางตา ในขณะนี้ จักขุทวารวิถีจิตดับหมดแล้ว ภวังคจิตขึ้น มโนทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรับรู้สิ่งที่

ปรากฏทางตาต่ออย่างรวดเร็วที่สุดจนกระทั่งแยกไม่ออกเลยว่า ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ มโนทวารวิถีกำลังรับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อจากทางจักขุทวารวิถี

ทางหู ในขณะที่ได้ยินก็เช่นเดียวกัน ขณะที่เสียงปรากฏกับโสตทวารวิถี และ โสตทวารวิถีจิตดับหมดแล้วเมื่อเสียงดับ ภาวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิถีจิตก็เกิดขึ้น รับรู้เสียงต่อจากทางโสตทวารวิถี เพราะฉะนั้น รูปที่รู้ได้ทางใจไม่ต่างอะไรจาก สิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

มีใครรู้รูปอื่นนอกจากนี้ไหม ในวันหนึ่ง ๆ

ถ้าไม่มี ไม่ต้องสนใจเลย เพราะว่ารูปรูปอื่นนอกจากนี้ สามารถรู้ได้เฉพาะทางใจ เท่านั้น ไม่ปรากฏทางตา ไม่ปรากฏทางหู ไม่ปรากฏทางจมูก ไม่ปรากฏทางลิ้น ไม่ปรากฏทางกาย

ในวันหนึ่ง ๆ ใครรู้รูปอื่นนอกจากรูป ๗ รูปนี้บ้างทั้ง ๆ ที่มี เช่น จักขุปสาทรูป ทุกคนมี ถ้าจักขุปสาทรูปไม่เกิดก็ไม่เห็น ในขณะที่เห็นเดี๋ยวนี้มีจักขุปสาทรูป แต่ ใครรู้ลักษณะของจักขุปสาทรูป ซึ่งเป็นรูปที่สามารถรู้ได้ทางใจทางเดียว เพราะว่า มองไม่เห็นจักขุปสาทรูป ขณะใดที่เห็น ขณะนั้นไม่ใช่จักขุปสาทรูป ไม่ใช่รูปพิเศษที่มี ลักษณะพิเศษที่สามารถกระทบกับสิ่งที่ปรากฏทางตา

รูปารมณ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ไม่ใช่เห็นจักขุปสาทรูป ไม่ใช่เห็น โสตปสาทรูป ไม่ใช่เห็นฆานปสาทรูป ไม่ใช่เห็นชีวหาปสาทรูป ไม่ใช่เห็นกายปสาทรูป แต่รู้ว่ามี

เพราะฉะนั้น รูปอื่นทั้งหมดรู้ได้เฉพาะทางใจ สำหรับผู้ที่สามารถจะรู้ได้และเมื่อ รูปนั้น ๆ ปรากฏ แต่ถ้ารูปนั้น ๆ ไม่ปรากฏ ทำอย่างไรที่ไม่มีทางที่จะรู้ได้

โดยการศึกษาว่ามีรูปอื่น แต่ขณะที่รูปใดปรากฏ สติระลึก เพื่อรู้ลักษณะของ รูปที่ต่างกับลักษณะของนามธรรม เพื่อละการยึดถือว่ามีสัตว์ มีบุคคล มีตัวตน ในขณะที่จิตซึ่งเป็นนามธรรมกำลังเห็นรูปซึ่งเป็นรูปธรรมทางตา ในขณะที่จิตกำลังได้ยินเสียงซึ่งเป็นรูปทางหู

เพราะฉะนั้น ไม่ทราบว่าจะให้รู้อะไร หรือต้องการที่จะรู้อะไร อาจจะเคยได้ยินได้ฟังจากข้อปฏิบัติอื่นที่ว่า ให้รู้อย่างนั้น รู้อย่างนี้ แต่รูปที่มีลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏทั้ง ๖ ทวาร คือ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็คือ รูป ๗ รูปนี้เอง

ถ้าขณะนี้ทางตาเห็น จะไปรู้อะไรทางใจ รูปทางใจขณะนี้จะเป็นอะไร ก็ต้องเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ถ้าขณะนี้กำลังได้ยินเสียง เสียงเป็นรูปที่ปรากฏทางหู ในขณะที่กำลังได้ยินเสียงนี้เอง อยากจะรู้อะไรที่ปรากฏทางใจ ก็คือ เสียงนั้นแหละ ปรากฏทางใจต่อจากทางโสตทวารวิถิจิต ยังจะหาอะไรทางใจที่จะรู้อีก ในเมื่อทางตาเห็น ก็ควรจะรู้อะไรที่ปรากฏทางตา และรู้ว่า รูปนี้แหละปรากฏทางใจด้วย ต่อจากทางปัญจทวารวิถิ

นี่เป็นเรื่องของการอยากรู้อะไรที่ไม่ปรากฏหรือเปล่า ขวนขวาย พยายามรู้อะไรที่ไม่ปรากฏ แต่ไม่สนใจ สังเกต พิจารณารูปที่กำลังปรากฏ ถ้าเป็นโดยลักษณะนี้

ยังห่วงรู้อะไรทางใจอีกไหม หรือเมื่อรูปใดปรากฏก็รู้นั้น ให้รู้จริง ๆ

รู้จริง ๆ คือ สภาพธรรมจะปรากฏโดยสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งในขณะนี้สภาพธรรมแต่ละอย่างก็เป็นอย่างนั้น แต่ความเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว และอวิชชาที่ไม่เคยสังเกต ไม่เคยพิจารณา รู้ลักษณะของรูปแต่ละรูป ทำให้ไม่เห็นรูปเหล่านั้นว่า เป็นรูปแต่ละลักษณะซึ่งแยกขาดจากกัน และแต่ละรูปก็ดับไปแล้ว ถ้าไม่พิจารณา ไม่มีรู้อะไรดับไปเลยในขณะที่กำลังเห็น ยังคงเห็นเหมือนเดิม เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ถ้ายังเห็นอย่างนี้อยู่ก็ไม่ใช่สัมมาทิฐิ ที่เห็นความเห็นชอบในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งปัญญาจะต้องอบรมเจริญต่อไปอีก จนกว่าจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

จะเป็นเวลานานมากไหม หรือว่าอยากจะได้ผลโดยรวดเร็ว

มีสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏมากน้อยแค่ไหน

๑๕๒๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๙

ถ. สำหรับผู้ที่เจริญฌานจิต เช่น รูปฌาน ต้องมีกสิณเป็นอารมณ์ และ
เพ่งกสิณต่าง ๆ เวลาที่หลับตาแล้วเห็นภาพกสิณเป็นรูป เช่น ปฐวีกสิณ เป็นต้น
ขณะที่หลับตาแล้วเห็นเป็นดวงกสิณ จะเป็นรูปได้ไหม

ส. ไม่เป็น

ถ. เป็นความทรงจำหรือ

ส. เป็นบัญญัติ เพราะว่าจำรูปนั้น มีสัญญาความจำในรูปนั้น

ถ. เป็นบัญญัติเกิดจากความทรงจำ

ส. ที่ใช้คำว่า บัญญัติ เนื่องจากเป็นนิमित ซึ่งต่างจากรูปที่ดูด้วยตา เพราะ
ต้องมีความแผ่ใส ทำให้จิตเกิดปิติโสมนัส ขณะนั้นไม่ได้มีการคิดถึงรูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะเป็นอารมณ์

ถ. ในขณะที่ยืน เราเห็นภาพคน เห็นสิ่งต่าง ๆ นั้น คงจะไม่ใช้รูป ใช้ไหม

ส. ไม่ใช้รูปที่ปรากฏทางตา จะรู้ได้ว่าขณะนั้นกำลังคิดนึก

ถ. เป็นเรื่องเป็นราว ได้ยินเสียงด้วย

ส. เพราะว่าในชีวิตประจำวันจริง ๆ ทันทีที่เห็นคิดเป็นเรื่องหมด ฉันท
เวลาที่จำและเกิดผืนขึ้น เป็นเรื่องใช้ไหมในความฝัน ขณะนี้ไม่ได้ฝัน จะให้นึกเหมือน
อย่างฝัน นึกได้ไหม ก็ไม่เหมือน ใช้ไหม

เพราะฉะนั้น ความฝัน คือ สัญญาความจำในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยเป็นเรื่อง และคิดถึงเรื่อง แต่ในขณะที่คิดนั้น
ก็มีสัญญาความจำในสี ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะด้วย เพราะฉะนั้น
ในขณะนั้นก็เป็นเรื่องราวต่าง ๆ แล้วแต่ว่าจิตในขณะนั้นจะเกิดขึ้นคิดถึงเรื่องอะไร

ผู้ฟัง เรื่องรูป เรื่องนาม ที่อาจารย์ตอบคำถามของพระคุณเจ้า เป็นเรื่องยาก และลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจสำหรับผู้ที่กำลังศึกษาการเจริญสติปัฏฐาน ผมเองฟัง อยู่เป็นปี ๆ รูปนามทางใจก็ยังสงสัย กว่าที่จะทำความเข้าใจกับรูปนามทางใจได้ ต้อง ใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๕ - ๖ ปี เพราะฉะนั้น คำถามที่พระคุณเจ้าถามมา ผมว่า เป็นคำถามที่ดี และวันนี้อาจารย์ก็พูดชัดเจนขึ้นมาอีก ทำให้เพิ่มความเข้าใจขึ้น

รูปนามทางตา ฟังก็รู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาคือรูป ที่เห็นคือนาม หู จมูก ลิ้น กาย ก็เข้าใจ แต่รูปนามทางใจ กว่าที่จะเข้าใจได้ตั้ง ๕ - ๖ ปี เพราะฉะนั้น ผมอยากจะฝากผู้ที่ศึกษาการเจริญสติปัฏฐานว่า ถ้ายังไม่เข้าใจควรจะถาม เพราะ รูปนามทางใจเป็นเรื่องยากมาก ผมเคยถามอาจารย์ในคำถามเดียวกันนี้ ๓ - ๔ ครั้ง ก็ยังไม่เข้าใจ แต่ได้จากการฟังเทศเป็นปี ๆ เสริมไปที่ละเอียดทีละน้อย ซึ่งเวลานี้คิดว่า พอจะเข้าใจ แต่ก็ไม่แน่ใจว่า จะมีลึกกว่านั้นอีกหรือเปล่า ขอบพระคุณ

ส. ไม่ทราบว่าพระคุณเจ้าที่ถามคำถามนี้ จะหมดข้อสงสัยในเรื่องของรูป ทางใจที่จะพิจารณาหรือยัง เพราะว่าโดยมากอาจจะได้ยินได้ฟังเรื่องการปฏิบัติจาก หลาย ๆ ที่ หลาย ๆ แห่ง เพราะฉะนั้น อาจจะยังคงคิดว่า จะต้องเป็นรูปอื่นทางใจ แต่ธรรมเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ตลอดเวลา ในขณะนี้ก็พิสูจน์ได้ มีรูปอะไร นอกจาก สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นรูปารมณฺ์ และเสียงที่ปรากฏทางหูเป็นสัทธารมณฺ์ กลิ่นที่ ปรากฏทางจมูกเป็นคันธารมณฺ์ รสที่ปรากฏทางลิ้นเป็นรสธารมณฺ์ เย็นร้อนอ่อนแข็งที่ ปรากฏที่กายเป็นโณสุพพารมณฺ์ นอกจากนี้แล้วจะมีรูปอะไรอีกในวันหนึ่ง ๆ ที่ปรากฏ

ถ้าไม่มี ก็ไม่ต้องห่วง ไม่ใช่ว่าการเจริญสติปัฏฐานต้องไปแสวงหา แต่สิ่งใด ที่เกิดและปรากฏ เมื่อสิ่งนั้นยังไม่ดับ เป็นโอกาสที่สติจะเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ให้ศึกษา ให้ค่อย ๆ เพิ่มความรู้ความ เข้าใจขึ้น อย่างทางตา เป็นสิ่งให้พิสูจน์ได้ชัดเจนว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏอยู่ รอที่จะให้ ปัญญาารู้แจ้งชัดในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. รูปทางใจ เข้าใจว่าความนึกคิดจะเป็นรูปทางใจ ใช่หรือเปล่า

ส. ความนึกคิดไม่ใช่รูป เพราะว่าจิตคิด รูปคิดไม่ได้ จิตเป็นสภาพที่คิด ไม่ใช่รูปคิด เพราะฉะนั้น ที่คิดนั้นไม่ใช่รูปแน่นอน

ถ. ที่บอกว่าเป็นธัมมารมณ์ เป็นอารมณ์ของจิต ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร

ส. รูปทั้งหมดมี ๒๘ รูป รูปที่รู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย มี ๗ รูป เพราะฉะนั้น ๗ รูปนี้เป็นรูปหยาบจึงปรากฏ รูปละเอียดจะไม่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเลย นอกจากนั้นยังมีรูปที่จัดว่าหยาบอีก ๕ รูป ได้แก่ ปสาทรูป ๕ คือ จักขุปสาทรูป ๑ โสตปสาทรูป ๑ ฆานปสาทรูป ๑ ชิวหาปสาทรูป ๑ กายปสาทรูป ๑ รวมรูปหยาบ ๑๒ รูป ส่วนรูปที่เหลืออีก ๑๖ รูป เป็นรูปละเอียด รู้ได้เฉพาะทางใจ

และในบรรดารูปหยาบ ๑๒ รูป ปสาทรูป ๕ ต้องรู้ได้ทางใจทางเดียว เพราะฉะนั้น ธัมมารมณ์ หมายความว่าอารมณ์ที่รู้ได้เฉพาะทางใจ ได้แก่ จิต เจตสิก ปสาทรูป สุขุมรูป นิพพาน และบัญญัติ อารมณ์ ๖ อย่างนี้เป็นธัมมารมณ์ เพราะว่ารู้ได้เฉพาะทางใจ

ถ. ถ้าอย่างนั้น จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ ก็เป็นรูปที่รู้ได้ทางใจ

ส. จักขุวิญญาณเป็นจิต เป็นนามธรรม เพราะฉะนั้น รูปที่รู้ทางใจ ได้แก่ ปสาทรูป ๕ สุขุมรูป ๑๖ รวมเป็น ๒๑ รูป และรูปที่รู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ๗ รูป จึงรวมเป็น ๒๘ รูป

สำหรับนามธรรม คือ จิต รู้ได้เฉพาะทางใจ เจตสิก รู้ได้เฉพาะทางใจ นิพพาน ก็รู้ได้เฉพาะทางใจ ส่วนบัญญัติ ก็รู้ได้ทางใจ

ฉะนั้น ทุกคนรู้ว่ามีความสุขุมรูป แต่เมื่อไม่ปรากฏ ก็ไม่ต้องรู้ อย่างชีวิตินทรีย์รูป เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมทำให้เป็นรูปที่ดำรงชีวิตในขณะที่รูปนั้นยังไม่ดับ ก็เป็นรูปที่รู้ได้เฉพาะทางใจ เพราะว่าทางตาเห็นเป็นสีสน်ลักษณะต่าง ๆ เท่านั้น หรือแม้แต่ อิตถีภาวะรูปซึ่งซึมซาบอยู่ทั่วตัวที่ทำให้ปรากฏอาการลักษณะของเพศหญิง ก็เป็นรูปที่รู้ได้เฉพาะทางใจ เพราะว่าทางตาเห็นแต่เพียงสีสน်ต่าง ๆ เท่านั้น

หทยรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ขณะนี้ก็ได้ปรากฏ

แต่ทางตาที่เห็น จักขุทวารวิธิตดับแล้ว มโนทวารวิธิตู้ต่อทันที เพราะฉะนั้น มโนทวารวิธิตู้ได้ทุกอารมณ์ ไม่ใช่แต่เฉพาะธัมมารมณ์ แต่สำหรับธัมมารมณ์นั้น ต้องรู้ได้เฉพาะทางมโนทวารวิธิตู้ ทวารเดียว

นี่เป็นสิ่งที่ต้องไม่ลืมว่า มโนทวารวิธิตู้ รู้อารมณ์ได้ทุกอารมณ์ ไม่เว้นเลย รู้รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ได้ รู้จิตได้ รู้เจตสิกได้ รู้นิพพานได้ รู้บัญญัติได้ รู้ปสาทรูปได้ รู้สุขุมรูปได้

แต่ธัมมารมณ์ รู้ได้เฉพาะมโนทวารวิธิตู้ ทวารเดียว

จักขุทวารวิธิตู้จะรู้จิต เจตสิก ปสาทรูป สุขุมรูป อะไร ๆ เหล่านี้ไม่ได้เลย จักขุทวารวิธิตู้ต้องมีรูปารมณ์เท่านั้นเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ไม่ได้ และสำหรับโสตทวารวิธิตู้ ก็ต้องมีเฉพาะเสียงเท่านั้นเป็นอารมณ์ มีสี มีกลิ่น มีรส มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ไม่ได้

นี่เป็นการกล่าวถึงชีวิตของแต่ละบุคคลในวันหนึ่ง ๆ ตามความเป็นจริง

ถ. สภาพธรรมที่เป็นอกุศล สติสามารถระลึกได้หรือเปล่า

ส. ได้

ในวันหนึ่ง ๆ โดยวิธิตู้ทราบ ว่า อกุศลเกิดมากกว่ากุศล และก็รู้เหตุด้วย ว่า อกุศลจิตหรือกุศลจิตจะต้องเกิด เมื่อมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะถ้าไม่มีเหตุทุกจิตเหล่านี้ ก็ไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และจะมีอกุศลเกิดได้ไหม หรือว่าจะมีกุศลเกิดได้ไหม ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อทราบว่า เพราะเห็น เพราะได้ยิน เพราะได้กลิ่น เพราะลิ้มรส เพราะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นปัจจัยให้กิเลสที่ยังไม่ได้ดับเกิดขึ้น เป็นอกุศลจิต ประเภทต่าง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ นี่มากมาย โดยคำพูดกล่าวว่ามาก แต่โดยการรู้จริง ๆ ว่ามาก จะรู้ได้อย่างไร

โดยตำราจริง ๆ ว่า วันหนึ่ง ๆ อกุศลจิตเกิดมาก แต่ยังไม่รู้ตามความเป็นจริง ว่า มากกว่าที่คิดหรือที่เข้าใจแค่ไหน ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดไม่มีทางที่จะรู้ได้เลยว่า วันหนึ่ง ๆ นั้น อกุศลจิตเกิดมาก

ตามธรรมดา มีใครเคยคิดสำรวจตัวเองโดยละเอียดบ้างไหมว่า มีอกุศลธรรม อะไรบ้าง และแต่ละอย่าง ๆ ที่เป็นอกุศลธรรมนั้น อย่างไหนมากแค่ไหน และ อย่างไหนน้อยกว่าอย่างอื่นบ้าง ซึ่งคนอื่นไม่มีทางที่จะรู้ได้เลย

ทุกคนที่อยากรู้จักตัวเอง ต้องพิจารณาตัวเองตามความเป็นจริง และต้องเป็นผู้ที่ตรงด้วย ถ้าใครเห็นแต่ความดีของตัวเอง หรือเห็นแต่กุศลที่ได้ทำแล้ว ชื่อว่า พิจารณายังไม่ละเอียด ถูกไหม เพราะถ้ารู้แต่ว่าได้ทำกุศลอะไรบ้าง มีกุศลมาก อย่างนั้นอย่างนี้ แต่ลืมพิจารณาว่า อกุศลละ มีพอ ๆ กับกุศล หรือมากกว่าเยอะแยะ และเป็นอกุศลประเภทใด และอกุศลนั้น ๆ ร้ายแรงน่ารังเกียจ หรือไม่ดีสักแค่ไหน ซึ่งคนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้ นอกจากตัวเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าได้พิจารณาตัวเองอย่างละเอียด และเห็นอกุศลธรรม เห็นกิเลสของตนเอง จะเป็นประโยชน์ ทำให้เป็นผู้ที่ไม่ประมาท และจะไม่คิดว่า ตัวเองดีพอแล้ว เพราะถ้าคิดว่าดีพอแล้ว กุศลกรรมก็ทำมากแล้ว จะทำให้ ไม่เจริญกุศลยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ซึ่งความจริงแล้วถ้าเทียบกันระหว่างกุศลและอกุศล โดยสภาพของความเป็นปฏิกูล กุศลมากเท่าไรก็ยังไม่พอ เพราะฉะนั้น ควรที่จะเห็น อกุศลของตนเองโดยละเอียดยิ่งขึ้นว่า มีอกุศลประเภทใดมาก

น่ารู้ไหม อกุศลของตนเอง ไม่ต้องให้คนอื่นรู้ก็ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญา ย่อมพิจารณาเห็นอกุศลของตนเอง และเห็นโทษของอกุศลธรรมนั้น ๆ และชวนขวาย ที่จะดับอกุศลธรรมนั้น ๆ ด้วย ไม่ใช่เพียงรู้ ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ไม่ใช่เพียงให้เข้าใจ ไม่ใช่เพียงให้รู้ แต่เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่เป็นกุศลยิ่งขึ้น ด้วย

ขุททกนิกาย เถรคาถา ข้อ ๓๘๗ ท่านพระเตลูกานิเถระได้กล่าวคาถา มีข้อความว่า

เรามีความเพียรคั่นคิดกรรมอยู่นาน ก็ไม่ได้ความสงบใจ ...

ทุกคนเร้าร้อน และไม่สงบใจอยู่บ่อย ๆ ไซ้ใหม่ บางคนพากันไปแสวงหาว่า ทำอย่างไรจิตใจจะสงบ มีข้อปฏิบัติอะไรที่ทำให้สงบได้ แต่จะต้องเข้าใจให้ถูกต้อง จริง ๆ ว่า ความสงบจริง ๆ นั้น จะมีได้เมื่อปัญญาเกิดขึ้นเข้าใจลักษณะของ สภาพธรรมตามความเป็นจริงในเรื่องของกุศล ในเรื่องของอกุศล ในเรื่องของกรรม ในเรื่องของวิบาก แม้ในเรื่องของยุคสมัย เช่น กาลสมบัติหรือกาลวิบัติต่าง ๆ ซึ่ง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงพระธรรมไว้โดยละเอียดทุกประการ ใคร ๆ ย่อม ไม่อาจสงบใจได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น แม้ท่านพระเตลูกานิเถระท่านก็ได้กล่าวว่า

เรามีความเพียรคั่นคิดกรรมอยู่นาน ก็ไม่ได้ความสงบใจ จึงได้ถาม สมณพราหมณ์ทั้งหลายว่า ใครหนอในโลกเป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว ใครเล่าเป็นผู้ได้บรรลุธรรม อันหยั่งลงสู่อมตะ เราจักปฏิบัติธรรมของใครซึ่งเป็นเครื่องให้รู้แจ้งปรมาตม เราเป็นผู้ มีความคด คือ ก็เลิกละไปแล้วในภายใน เหมือนปลาที่กินเหยื่อฉะนั้น

ต้องเป็นผู้มีปัญญาถึงจะรู้ตัวว่า ขณะที่กำลังปรารณารูป อยากได้เสียง อยากได้กลิ่น อยากได้รส อยากได้โณภูมิจิตต่าง ๆ ทุกขณะนั้นเหมือนปลาที่กินเหยื่อ แต่ถ้าไม่พิจารณา ย่อมกินเหยื่ออย่างเพลิดเพลิน เอ็ดอ่อย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่พิจารณาธรรม ย่อมเห็นอวิชชาของตนเอง คือ เห็นความไม่รู้ ของตนเองที่ทำให้ยังมีความต้องการในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ทุก ๆ วัน ก็เหมือนกับการกินเหยื่อทุกวัน ซึ่งจะทำให้เกิดทุกข์ คือ ชาติ ชรา มรณะ ไม่สิ้นสุด

บางคนบอกว่า กินเหยื่อก็อ้วนพีดี เพราะฉะนั้น ก็ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปเรื่อย ๆ ทุกขณะที่มีความต้องการในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต

ท่านพระเตลูกานิเถระกล่าวว่า

เราถูกผูกด้วยบ่วงใหญ่ คือ กิเลส เหมือนท้าวเวปจิตตือสูร ถูกผูกด้วยบ่วงของท้าวสักกะฉะนั้น เรากระชากบ่วงคือกิเลสนั้นไม่หลุด จึงไม่พ้นไปจากความโศกและความร่ำไร ใครในโลกจะช่วยเราผู้ถูกผูกแล้วให้หลุดพ้น ประกาศทาง เป็นเครื่องตรัสรู้ให้เรา เราจะรับสมณะหรือพราหมณ์คนไหนไว้เป็นผู้แสดงธรรมอันกำจัดกิเลสได้ จะปฏิบัติธรรมเครื่องนำไปปราศจากชราและมรณะของใคร

นี่คือผู้ที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบจริง ๆ ที่กล่าวว่า ใครในโลกจะช่วยเราผู้ถูกผูกแล้วให้หลุดพ้น ประกาศทาง เป็นเครื่องตรัสรู้ให้เรา

ไม่ใช่ต้องการให้บอกว่าปฏิบัติอย่างไร ให้นั่งอย่างไร ให้เดินอย่างไร ให้นอนอย่างไร แต่ต้องการผู้ที่ประกาศทาง เป็นเครื่องตรัสรู้ ถ้าเป็นเครื่องตรัสรู้ คือให้สามารถรู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏถูกต้องตามความเป็นจริง จึงจะปราศจากชราและมรณะได้ ถ้าปฏิบัติแล้วไม่รู้ ท่านพระเตลูกานิเถระท่านก็ไม่ปรารถนาข้อปฏิบัติและหนทางนั้น

ท่านพระเตลูกานิเถระกล่าวต่อไปว่า

จิตของเราถูกร้อยไว้ด้วยความล่งเลงสัย ประกอบด้วยความแข่งดีเป็นกำลัง ชุนเฉียว ถึงความเป็นจิตกระด้างด้วยใจ

ทุกท่านจะพิจารณา และเห็นกิเลสของตนเองอย่างท่านพระเตลูกานิเถระใหม่หรือวันหนึ่ง ๆ ไม่เคยเห็นเลยว่า มีความล่งเลงสัย มีความแข่งดี ชุนเฉียว และจิตกระด้างด้วยใจ

จิตกระด้างด้วยใจ คือ ในขณะที่คิดนึกต่าง ๆ เห็นแล้วก็คิด ไข่ใหม่ เปรียบเทียบเป็นเขาเป็นเราในทุกทาง ทำให้เกิดความสำคัญตนขึ้น หรืออาจจะดูหมิ่นคนอื่นก็ได้ ในขณะนั้นก็เป็นจิตที่หยาบกระด้างด้วยใจ คือ ตามความคิดนึกต่าง ๆ

เป็นเครื่องรองรับต้นเหตุ สิ่งใดมีธนู คือ ต้นเหตุเป็นสมุฏฐานมีประเภท ๓๐ เป็นของมีอยู่ในโลก เป็นของหนัก ทำลายหทัยแล้วตั้งอยู่ ขอท่านจงดูสิ่งนั้นเถิด

ทุกคนมีกิเลส แต่ยังไม่เห็นว่าเป็นของหนัก จนกว่ากิเลสนั้นจะก่อกวนรบกวน
วันหนึ่งวันใด ทำให้มีความก่อกวนใจเป็นกำลัง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของโลกะ ในเรื่อง
ของโทสะ ในเรื่องของอัสสา ในเรื่องของมัจฉริยะความตระหนี่ต่าง ๆ ก็แล้วแต่
ในขณะนั้นจึงจะรู้ว่า กระทบกระวาย ซึ่งเป็นขณะที่กิเลสอกุศลเหล่านั้นเป็นของหนัก
และทำลายจิตใจด้วยในขณะนั้น ทำให้จิตใจทรุดโทรม ไม่เบิกบานร่าเริง ทำให้
เศร้าหมอง และเป็นทุกข์อยู่นาน ตลอดเวลาที่อกุศลเหล่านั้นครอบงำ

๑๕๒๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๙

ท่านคงเคยได้รับฟังความทุกข์ของคนอื่นบ้าง ไข้ไหม ในขณะที่นั้นก็ทราบได้ว่า
ผู้นั้นกำลังมีความทุกข์ ซึ่งเขาอาจจะปรึกษาท่านหลายเรื่อง และเรื่องที่ปรึกษานั้น
ก็ไม่ใช่ว่าเพียงวันเดียว เพราะว่าเรื่องแต่ละเรื่องในชีวิตไม่ใช่ว่าจะจบสิ้นไปได้เพียง
ในวันเดียว จะต้องมีความทุกข์ร้อนสืบต่อกันไปแต่ละเรื่อง ๆ เมื่อจบเรื่องนั้นไม่นานก็จะ
มีเรื่องอื่นอีก เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เรื่องของความทุกข์ เรื่องของการปรึกษาหารือ
แสดงให้เห็นถึงจิตในขณะนั้นที่ถูกครอบงำด้วยอกุศลธรรม ซึ่งควรทำอย่างไร

ท่านพระเตลูกาภิเษกะกล่าวว่า

ขอท่านจงดูสิ่งนั้นเถิด

เพื่อที่จะได้เข้าใจจริง ๆ ว่า ในขณะนั้นเป็นอะไร เป็นสภาพจิตชนิดหนึ่ง
ซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ต่างกับขณะที่เห็น ต่างกับขณะที่กำลังได้ยิน ต่างกับขณะที่กำลัง
ได้กลิ่น ต่างกับขณะที่กำลังลิ้มรส ต่างกับขณะที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสกาย
เพียงแต่รู้ว่าเป็นจิตประเภทหนึ่งซึ่งต่างกับจิตประเภทอื่น ๆ ในวันหนึ่ง ๆ ก็จะทำให้
คลายความเดือดร้อนไปได้ เพราะว่าความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นอาศัยจิตที่เกิดคิดขึ้น
ชั่วในขณะนั้น และเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว ทางตาที่เห็น ในขณะที่กำลังมีสิ่งที่ปรากฏ
ทางตาปรากฏ ขณะนั้นไม่มีทุกข์ใด ๆ เกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องราวของ
กิเลสที่เกิดขึ้นทางใจ และถ้ารู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง
ปัญญาในขณะนั้น จะละคลายอกุศลให้ลดน้อยลง

ข้อความต่อไป

ท่านพระเตลูกาภิเษกะกล่าวว่า

การไม่ละทิฏฐิน้อย ๆ อันลูกศรคือความดำริผิดให้อาณาญแล้ว ...

ทิวสนน้อย ๆ ก็มี ไซ้ไหม อยู่ที่ไหนเวลานี้ อะไรเป็นทิวสนน้อย ๆ

ผู้ที่ไม่ใช่พระโสดาบันบุคคลมีสักกายทิวสน ซึ่งไม่เป็นโทษร้ายแรงเท่ากับทิวสนอื่น ซึ่งเห็นผิดว่ากรรมไม่มี ผลของกรรมไม่มี เป็นต้น เพราะฉะนั้น การไม่ละทิวสนน้อย ๆ อันลูกศรคือความดำริผิดให้อาจหาญแล้ว

มีความเห็นผิดว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน และยังมีความดำริผิด คือ วิตกเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิตทำให้เกิดดำริผิด เป็นอกุศลธรรมเกิดขึ้นในขณะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ที่ว่าอกุศลจิตเกิดมาก ขณะนั้นต้องมีอกุศลเจตสิก คือ ความคิดต่าง ๆ ในทางที่ผิดเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ

การไม่ละทิวสนน้อย ๆ อันลูกศรคือความดำริผิดให้อาจหาญแล้ว เราถูกยิงด้วย ลูกศรคือทิวสนนั้น ห้วนไหวอยู่ เหมือนใบไม้ที่ถูกลมพัดฉะนั้น กรรมอันลามกตั้งขึ้น แล้วในภายในของเราย่อมพลันให้ผล ภายในเนื่องด้วยสัมผัส ๖ เกิดแล้วในที่ใด ย่อมแล่นไปในที่นั้นทุกเมื่อ

แม้แต่คาถาของท่านพระเถระ ก็เป็นเรื่องชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นสภาพของจิตก่อนที่ท่านจะบรรลุดุคคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ จะต้องมีความละเอียดที่จะรู้เรื่องของอกุศลที่ทุกคนมีในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งจะต้องพิจารณาให้ละเอียดจริง ๆ ว่า เป็นอกุศลธรรมประเภทไหน และมากอย่างไร เพราะว่าขณะใดที่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ย่อมแล่นไปในที่นั้นทุกเมื่อ ใจห้ามไม่อยู่ที่จะเป็นโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ตามอารมณ์ที่ปรากฏนั้น ๆ และอารมณ์ก็ปรากฏอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น อกุศลธรรมก็ต้องมาก

ท่านกล่าวต่อไปว่า

เราไม่เห็นหมอผู้ที่จะถอนลูกศรของเราได้เลย หมอไม่สามารถจะเยียวยาเรา ด้วยศาสตราอย่างอื่นต่าง ๆ ชนิด

ไม่ว่าจะเป็นจิตแพทย์ อายุรแพทย์ หรือศัลยแพทย์ ก็ไม่สามารถเยียวยาและถอนลูกศรคือกิเลสออกได้ นอกจากพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้แล้ว

ท่านกล่าวต่อไปว่า

ใครไม่ต้องใช้ศาดรา ไม่ทำให้ร่างกายเราเป็นแผล ไม่เบียดเบียนร่างกายเราทั้งหมด จักถอนลูกศรอันเสียบอยู่ภายในหทัยของเราออกได้ ก็บุคคลนั้นเป็นใหญ่ในธรรม เป็นผู้ประเสริฐ ลอยโทษอันเป็นพิษเสียได้ ช่วยยกเราผู้ตกไปในห้วงน้ำ คือสงสารอันลึก ขึ้นสู่บกได้

ผัดตัดกิเลสนี้ ไม่สำเร็จ ไซ้ใหม่ นอกจากพระธรรม ที่เมื่อได้ฟังแล้ว เข้าใจแล้ว ต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วย โดยที่ไม่ทำให้ร่างกายเป็นแผล ไม่เบียดเบียนร่างกายเลย สามารถที่จะถอนลูกศรที่เสียบอยู่ในใจของทุกคนออกได้

ทุกครั้งที่เห็น มีลูกศรแล้ว เจ็บใหม่ ไม่เจ็บ เพราะไม่รู้ แต่ความจริงถ้ามีความกระวนกระวายชนิดหนึ่งที่เกิดเพราะความปรารถนา เพราะความพอใจ ขณะนั้นไม่สงบ ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เพราะถ้าสุขจริง สงบจริง ไม่ต้องการอะไร แต่เมื่อยังต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ ยังผลิตเพลินพอใจในสิ่งที่ปรากฏอยู่ ย่อมแสดงว่า ขณะนั้น ไม่สงบเลย เพราะถ้าสงบจริง ๆ จะไม่ต้องการรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อความต่อไป ท่านกล่าวว่า

เราเป็นผู้จมอยู่ในห้วงน้ำใหญ่ อันเป็นที่สุดแห่งธุลี เป็นห้วงน้ำลาดไปด้วยมายา วิชา ความแ่งดี และความง่วงเหงาหาวนอน ไม่มีใครจะนำออกได้ ความดำริทั้งหลายอันอาศัยซึ่งราคะ เป็นเช่นกับห้วงน้ำใหญ่ มีเมฆ คือ อุทธัจจะ เป็นเสียงคำรน มีสังโยชน์เป็นฝน ย่อมนำบุคคลผู้มีความเห็นผิดไปสู่สมุทร คืออบาย

เวลาน้ำท่วมกลัวมาก ไข้ไหม เวลาที่น้ำป่าพัดมาอย่างแรง ทุกคนเกือบเอาชีวิตไม่รอด แต่กิเลสพุดอยู่ตลอดเวลา ทำให้ไหลไปสู่สมุทร คือ อบาย ได้

กระแสต้นน้ำทั้งหลายย่อมไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาเพียงดังเถาว์วัลย์เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ ใครจะพึงกั้นกระแสต้นน้ำเหล่านั้นได้ ใครเล่าจะตัดต้นน้ำอันเป็นดังเถาว์วัลย์นั้นได้

ข้าแต่ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงทำฝั่งอันเป็นเครื่องกั้นกระแสต้นน้ำเหล่านั้นเกิด อย่าให้กระแสต้นน้ำอันเกิดแต่ใจ พัดท่านทั้งหลายไปเร็วพลันดังกระแสน้ำพัดต้นไม้อันตั้งอยู่ริมฝั่งฉะนั้น

พระศาสดาผู้มีอาวุช คือ ปัญญา ผู้อันหมั่นอุปัชฌาย์แล้ว เป็นที่พึงแก่เราผู้มีภัยเกิดแล้ว ผู้แสวงหาฝั่ง คือ นิพพาน จากที่มีไข้ฝั่ง พระองค์ได้ทรงประทานบันไดอันนายช่างทำดีแล้ว บริสุทธิ ทำด้วยไม้แก่น คือ ธรรม เป็นบันไดมั่นคงแก่เรา ผู้ถูกกระแสต้นน้ำพัดไปอยู่ และได้ตรัสเตือนเราว่า อย่ากลัวเลย เราได้ขึ้นสู่ปราสาท คือ สติปัฏฐานแล้ว พิจารณาเห็นหมู่สัตว์ผู้ยินดีในร่างกายของตนที่เราได้สำคัญในกาลก่อนโดยเป็นแก่นสาร ก็เมื่อใดเราได้เห็นทางอันเป็นอุบายขึ้นสู่เรือ เมื่อนั้นเราจักไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน ได้เห็นท่า คือ อริยมรรคอันอุดม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทางอันสูงสุดเพื่อไม่ให้บาปกรรมทั้งหลายมีทิวฐิและมานะเป็นต้น ซึ่งเป็นดังลูกศรเกิดในตน เกิดแต่ต้นน้ำเครื่องนำไปสู่ภพเป็นไปได้ พระพุทธเจ้าทรงกำจัดโทษอันเป็นพิษได้ ทรงบรรเทาภิเลสอันนอนเนื่องอยู่ในสันดาน อันตั้งอยู่แล้วในใจของเราตลอดกาลนาน

เพราะฉะนั้น ทุกท่านต้องเห็นอกุศลของตัวเองก่อน และยิ่งเห็นละเอียดขึ้นเท่าไรก็ยิ่งเป็นประโยชน์ มากกว่าที่จะรู้ว่าได้ทำกุศลไว้มากเท่าไร เพราะถ้ารู้ว่าการทำกุศลไว้มากเท่าไรโดยที่ไม่พิจารณาอกุศลของตนเอง จะไม่รู้เลยว่า อกุศลมากกว่ากุศลที่ได้ทำไว้แล้วมาก เพราะฉะนั้น ทำกุศลเท่าไรก็ยังไม่พอ และถ้ารู้ว่ามีอกุศลมากเท่าไร ก็เป็นผู้ตรงจริง ๆ ว่า อกุศลประเภทใดมีมากมีน้อย และน่ารังเกียจแค่ไหน ซึ่งกิเลส

และโทษภัยของกิเลสเป็นสิ่งที่เห็นยาก อย่างโลภะ รู้ว่าไม่ดี เป็นกิเลส แต่การที่จะเห็นโทษเห็นภัยของโลภะนี้ ยากจริง ๆ

และการดับกิเลส ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดขึ้น ๆ ต้องพิจารณาธรรมในชีวิตประจำวันโดยทั่วและโดยตลอด แม้จะไม่ใช่ว่าในขณะที่สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่ก็ต้องเป็นผู้ที่ไว เป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ กุศลเกิดขณะใด มีอกุศลแทรกหรือเปล่า หรือในขณะที่กำลังเป็นอกุศลนั้น มีกุศลเกิดขึ้นระลึกลักษณะสภาพที่เป็นอกุศลในขณะนั้นบ้างหรือเปล่า และการเห็นโทษ ไม่ใช่เห็นเพียงโทษของกิเลส แต่ต้องเห็นแม่โทษของกุศลวิบาก คือ ผลของบุญ ผลของกุศลกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นยาก เนื่องจากบางท่านทำกุศลเพราะหวังผลของกุศล และบางท่านเพราะกลัวผลของอกุศลจึงทำกุศล เพื่อจะได้ผลของบุญนั้น ๆ แต่ผู้ที่มีปัญญาต้องเห็นแม่โทษของผลของกุศลด้วย เพราะถ้าไม่เห็นโทษของผลของกุศล จะไม่สามารถละความติดใจความพอใจในผลของบุญนั้น ๆ ได้

อรรถกถา ปฏิสัมภีทามรรค อรรถกถาปุพเพนิวาสานุสสติญาณนิตเทส
มีข้อความว่า

แม้ยังไม่ใช้ทุกขอริยสัจจะซึ่งเห็นยาก เพียงทุกข์ของผลบุญก็ไม่เห็นว่าเป็นโทษ

คือ ไม่ว่าจะเสวยผลบุญพร้อมด้วยสมบัติ ลาภ ยศ สรรเสริญ ก็ยังไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะไปได้ เมื่อไม่รู้อย่างนี้ คือ ไม่เห็นโทษของผลบุญอย่างนี้ ก็ปรารถนาบุญญาภิสังขาร มีการกระทำบุญต่าง ๆ แต่ว่าบุญนั้น ๆ ไม่ใช่การเจริญสติปัฏฐาน จึงยังเป็นบุญที่นำทุกข์มาให้ คือ นำชาติ ชรา มรณะมาให้

ดุจตักแตนปรารถนถึงการตกไปในเปลวไฟฉะนั้น

ตักแตนคงจะคิดว่า อยู่ในเปลวไฟจะเป็นสุข เพราะว่างสว่างไสวดี แต่ความจริงร้อนและเป็นเหตุให้เกิดมรณะ ความตาย

และบางคนก็ถึงกับปรารถนาอุปญญาภิสังขาร ถึงแม้จะได้รับผลของบุญแล้ว แต่ก็ยังไม่อิ่ม ยังไม่พอใจ ยังติด เพราะฉะนั้น ก็หวังที่จะได้อีก แต่เมื่อไม่ได้ด้วยกุศล ก็คิดในทางที่เป็นอกุศล

เมื่อติด พอใจในผลของบุญ และไม่มี ความพอ เท่าไรก็ไม่พอ ไม่ว่าจะได้ ทรัพย์สินสมบัติเท่าไร รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างไร จึงยังปรารถนาอุปญญาภิสังขาร คือ การกระทำอกุศลกรรมต่าง ๆ การทุจริต เช่น อทินนาทาน ถู้อาหารทรัพย์สินที่ไม่ใช่ของตนมาเป็นของตน เป็นต้น ด้วยความสำคัญว่า เป็นสุข เพราะถูกกิเลสครอบงำ

ดูเจตีก่อนปรารถนาการเล่นดูขณะนั้น และดูคนอยากตายปรารถนาการกินยาพิษขณะนั้น

อุปญญาภิสังขาร ได้แก่ กามาวจรกุศลและรูปาวจรกุศล

ออุปญญาภิสังขาร ได้แก่ อกุศลกรรมทั้งหมด

อนณฺชาภิสังขาร ได้แก่ เจตนาที่เกิดกับอรูปฌานกุศล

บางท่านเห็นโทษของรูป รู้ว่าถ้ายังมีรูปอยู่ ก็ยังมีการกระทำที่เกิดจากอกุศล พ้นไปไม่ได้เลย จะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน จะประกอบกิจการงาน แม้ไม่ใช่ทุจริตกรรม แต่ขณะนั้นก็เป็นไปด้วยอกุศลจิต การศึกษา การเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ที่โลกก้าวไปอยู่เรื่อย ๆ ในทางโลกย่อมตรงกันข้ามกับในทางธรรม เพราะว่าในทางโลก เป็นไปด้วยโลภมูลจิต เป็นอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นโทษของรูป เห็นโทษของการมีรูป ที่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำด้วยอกุศลจิต จึงเพียรที่จะดับรูป ให้มีแต่นามธรรมเท่านั้นในรูปพรหมภูมิ ซึ่งจะต้องอบรมเจริญอรูปฌานกุศลต่อจากรูปปัญจฌานกุศล เมื่อได้ถึงอรูปฌานกุศล และไม่เสื่อม เวลาที่ใกล้จะตายอรูปฌานกุศลเกิด เมื่อจิตดับไปแล้ว อรูปฌานกุศล นั้นก็เป็นปัจจัยให้เกิดในอรูปพรหมภูมิ

เมื่อไม่รู้จักความที่สังขารเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวนในวิบากอันไม่มีรูป คือ ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรม จึงปรารถนาอนณฺชาภิสังขาร

ดูคนหลงทิศปรารถนาการเดินทางมุ่งไปเมืองปีศาจนั้น

นี่เป็นขณะใดที่ปัญญาไม่เกิด ไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ได้ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ก็จะต้องมีกุศลจิต อกุศลจิต กุศลกรรม อกุศลกรรม แล้วแต่ว่าจิตขณะใดจะเกิดขึ้นเพราะกุศลเป็นปัจจัย หรืออกุศลเป็นปัจจัย

ถ. วิธีที่จะละอกุศลจิต คือ เห็นโทษของอกุศลจิต ใช่ไหม

ส. ใช่ และยังต้องเห็นโทษของผลของกุศลคือผลของบุญด้วย

ถ. คือ ต้องพิจารณาทั้ง ๒ อย่าง

ส. พิจารณาว่า ขณะที่ได้ผลของบุญนั้น ได้แล้วเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ เพราะถ้าได้มาแล้วติด และเกิดอกุศลมากมาย ผลบุญนั้นก็ทำให้อกุศลเพิ่มพูนขึ้นต้องละเสีย และขอให้เห็นอกุศลของตนเอง

เรื่องของกุศลนี้ ถ้าทำไปโดยไม่หวัง และเห็นอกุศลมากขึ้นจะดีกว่าไหม คือ กุศลก็ทำไปเรื่อย ๆ แต่ก็ไม่ผูกพันในกุศลนั้น ไม่ติดหรือไม่หวังในผลของกุศลใด ๆ และพิจารณาเห็นอกุศลของตนเองละเอียดขึ้น ย่อมจะเป็นประโยชน์ ซึ่งการที่กุศลจิตแต่ละขณะจะเกิด จะเห็นได้ว่า ยากกว่าขณะที่อกุศลจิตจะเกิด

ถ. อย่างเวลาที่อกุศลเกิด บางทีสติระลึกได้แล้วแต่ก็ยังทำอยู่ แสดงว่าเราเห็นโทษน้อยไปหรือเปล่า

ส. แน่นนอน เพราะฉะนั้น หิริและโอตตปปะจึงมีหลายชั้น สำหรับผู้ที่ยังไม่ใช่พระโสดาบัน ยังไม่มีหิริและโอตตปปะที่จะเห็นโทษของการที่ยังเห็นสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนอยู่ แต่ผู้ใดที่เห็นโทษแล้ว ก็ชวนขวายที่จะอบรมเจริญปัญญาเพื่อที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน มิฉะนั้นจะดับกิเลสใด ๆ ไม่ได้เลย ถ้ายังคงเห็นสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนโดยเที่ยงแท้อยู่

ถ. การสะสมปัญญาของบุคคลที่สามารถจะบรรลुเป็นพระโสดาบันหรือพระอรหันต์ได้ แต่เมื่อเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็ไม่สามารถบรรลุได้เลย เพราะอะไร

ส. เพราะปฏิสนธิจิตไม่ได้ประกอบด้วยปัญญา ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิกใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ้าจะอุปมากับคนที่มีสมบัติมาก แต่ว่าติดคุก ในขณะที่ติดคุคนั้นก็ไม่มีโอกาสที่จะใช้สมบัติของตนเองเลย ฉะนั้น เวลาที่ปฏิสนธิจิตเป็นผลของอกุศลกรรม ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิก ก็ไม่สามารถเจริญกุศลถึงขั้นที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่การสะสมนั้น ไม่สูญหาย เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สัตว์มีอัธยาศัยต่างๆ กันด้วย ซึ่งผู้ที่เลี้ยงสัตว์จะสังเกตอัธยาศัยที่ต่างกันของสัตว์ได้

๑๕๒๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๗

ขอเล่าเรื่องแมวของคุณธงชัย ชื่อขันเงิน เป็นแมวที่รูปร่างก็ไม่สวย ซึ่งก็เป็นผลของอกุศลกรรมที่ทำให้ปฏิสนธิด้วยอเหตุกอกุศลวิบาก และไม่มีกรรมที่จะมาเกื้อกูลให้เป็นสัตว์ที่สวยงามด้วย แต่ว่านิสัยดี นิสัยแปลกมาก คุณธงชัยเล่าว่า เคยทดลองขันเงินหลายครั้ง เช่น มีปลาทอดอยู่บนโต๊ะ และคุณธงชัยก็เห็นขันเงินนั่งอยู่ ซึ่งปกติขันเงินจะไม่หยิบอาหารบนโต๊ะเลย คุณธงชัยแอบดู เห็นขันเงินมองปลาทอดบนโต๊ะ และยกมือ ๒ ข้างขึ้น หรือจะเรียกว่าทำหน้าก็ได้ คุณธงชัยก็เกือบจะห้ามขันเงิน แต่ก็คอยดูต่อไปอีก ก็เห็นขันเงินเอื้อมไป และก็หยุด

ถ้าเป็นคนก็คงสงสัยว่า จะมีวิธีอดตัปปะที่สามารถวิรัติในขณะนั้นได้ไหม ห้ามใจของตัวเอง แม้ว่าจะเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ที่จะถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าพอใจมากสำหรับแมว เพราะเป็นปลาทอด แต่ขันเงินก็หักใจ ลงจากโต๊ะเดินออกไป

และขันเงินก็เป็นผู้มีจิตใจดีในเรื่องของการบริโภค แม้ว่าจะเป็นอาหารที่ตัวเองชอบ เช่น กุ้ง หรืออาหารที่ถูกปาก แต่ถ้ามีแมวตัวอื่นอยู่ใกล้ ๆ ขันเงินจะปล่อยให้แมวตัวอื่นกินก่อน ถึงแม้ว่าจะไม่เหลือกุ้งไว้สำหรับขันเงินอีก เพราะแมวที่กินก่อนกินกุ้งหมดไปแล้ว ขันเงินก็ไม่ว่าอะไร แต่ถ้าเป็นเวลาอื่น ขันเงินต้องเป็นใหญ่ คือขันเงินอยู่ก่อน เพราะฉะนั้น แมวที่มาทีหลังจะเป็นใหญ่กว่าขันเงินไม่ได้ เว้นเวลาที่บริโภค ซึ่งตัวที่มาทีหลังนี้รู้ดี ถึงเวลากินก็เหยียบหัวขันเงิน ทำทุกอย่างได้หมด ขันเงินก็ไม่ว่าอะไรเลย ปล่อยให้กินจนอิ่มเรียบร้อยแล้ว ขันเงินจึงไปกินต่อ

เพราะฉะนั้น การสะสมอุปนิสัย ถึงแม้จะเป็นสัตว์ดิรัจฉาน และไม่มีสติปัญญาพอที่จะฟังธรรมเข้าใจ หรือพิจารณาเหตุผลให้ยิ่งกว่านั้น แต่การสะสมของหิริบ้าง อดตัปปะบ้าง ก็ไม่สูญหายไปไหน ทำให้สามารถมีอภัยาศัยที่ต่าง ๆ กันได้

อีกตัวหนึ่ง เป็นสัตว์เลื้อยของคุณดวงเดือน เป็นเปิดตัวเล็ก ๆ ชื่อเจ้าก๊ีบ เดินตามเสมอ ไม่ว่าจะไปไหน ถึงแม้เวลาที่รับประทานอาหาร เจ้าก๊ีบก็จะนอนอยู่ที่รองเท้า และเวลาที่เจ้าก๊ีบมีเพื่อนใหม่ เจ้าก๊ีบก็จะสอนเพื่อนใหม่ให้กินรำ ให้กินน้ำ ให้กินแห่น สาธิตให้ดูจนกระทั่งจะเรียกว่าฟุงป่อง หรือไม่ทราบทว่าส่วนไหนของเปิดที่ทำให้เห็นว่า เจ้าก๊ีบก็แย่น้อยเพราะการสาธิต

นี่ก็คงจะเป็นความเมตตากรุณาของสัตว์ดิรัจฉาน แม้ตัวเล็กนิดเดียว แต่เมื่อตัวอื่นเล็กกว่า ก็ยังมีน้ำใจที่จะช่วยเหลือตามประสาสัตว์

เพราะฉะนั้น การสะสมของกุศลและอกุศล ไม่สูญหาย แม้ว่าไม่ได้ปฏิสนธิด้วยมหาวิบาก หรือมหาวิบากญาณสัมปยุตต์ ก็ยังมีโอกาสทำให้สิ่งที่สะสมมานั้น ทำให้ง่ายกลายเป็นไปตามการสะสมได้

ขอตอบจดหมายของพระคุณเจ้ารูปหนึ่ง จากวัดญาณสังวราราม ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง ชลบุรี ซึ่งมีคำถาม ๓ ข้อ คือ

ข้อ ๑ การเห็น การได้ยิน และอื่น ๆ อย่างไรจึงไม่เป็นสักกายทิฏฐิ

ข้อ ๒ เห็นสีเป็นรูป ส่วนการรู้ว่าเป็นสีแดง สีเขียวเป็นนาม ใช่หรือไม่

ข้อ ๓ ในปัญญา ๔ อย่าง มีสาตถกสัมปชัญญะ ถึงอสมโหสัมปชัญญะ ขณะที่สติเกิดจะมีครบทุกข้อหรือไม่ หรือว่าเป็นหัวข้อธรรมสำหรับพิจารณาของผู้ที่จะเจริญสติ

สำหรับคำถามข้อที่ ๑ การเห็น การได้ยิน และอื่น ๆ อย่างไรจึงไม่เป็นสักกายทิฏฐิ

ถ้าเป็นสักกายทิฏฐิ คือ เห็นผิดจากสภาพธรรม คือ เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพราะว่ารูปธรรมไม่ได้เกิดขึ้นตามลำพังอย่างเดียว หรือรูปเดียว ต้องมีรูปเกิดร่วมกันหลาย ๆ รูป และเมื่อประชุมรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็ปรากฏสภาพรูปร่างสัณฐานทำให้เกิดความทรงจำว่ารูปที่ปรากฏนั้นเป็นอะไร เช่น เพียงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เท่านั้นเอง แต่เมื่อธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ประชุมรวมกัน

เป็นกลุ่มก้อนเกิดขึ้นเป็นรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ ก็ทำให้จดจำรูปร่างสัณฐานนั้น และรู้ว่า
เป็นคนนั้น เป็นคนนี้ เป็นสิ่งนั้น เป็นสิ่งนี้ หรือว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อมีความเข้าใจถูกว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็น
สภาพธรรมอย่างหนึ่งปรากฏได้เฉพาะเมื่อกระทบกับจักขุปสาท ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้ยิน
ได้ฟังบ่อย ๆ และไม่ลืมที่จะพิจารณาว่า ความจริงต้องเป็นเพียงเท่านี้เอง และ
ถ้าปัญญาสามารถรู้ต่อไปได้จริง ๆ ว่า ที่เห็นเป็นรูปร่างสัณฐานต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่
ทางปัญจทวารวิถี คือ ไม่ใช่จักขุทวารวิถีจิตที่กำลังมีเฉพาะรูปทางตาที่ยังไม่ดับ
เป็นอารมณ์ แต่ขณะนั้นมโนทวารวิถีจิตเกิดสืบต่อแล้ว ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้
ค่อย ๆ เข้าใจถูกขึ้น ขณะนั้นก็ไม่ใช่สักกายทิฏฐิ นี่ก็ตอบคำถามที่ว่า การเห็น
การได้ยิน และอื่น ๆ อย่างไรจึงไม่ใช่สักกายทิฏฐิ

แต่สักกายทิฏฐิจะดับหมดเป็นสมุจเฉท เมื่อโศตาปัตติมรรคจิตเกิดประจักษ์แจ้ง
ลักษณะของนิพพาน

ขณะที่ยังไม่ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน ไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม
แต่ขณะนั้นปัญญาเกิดพร้อมกับสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และ
สังเกตพิจารณาจนปัญญาความรู้อย่างค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ขณะนั้นก็ไม่ใช่สักกายทิฏฐิ
ไม่ว่าจะเป็นทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน

ถ. ขณะที่เกิดสติ เราจะเห็นว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้นเป็นเพียงธรรม
อย่างหนึ่งที่ปรากฏเท่านั้น แต่ขณะที่เป็นอกุศลจิต เช่น หลงลืมสติไปด้วยโลภะ
ก็จะเห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นบุคคลนั้น บุคคลนี้ เป็นญาติบ้าง
เป็นพี่น้องบ้าง ขณะนั้นเห็นผิดหรือเปล่า

ส. แล้วแต่ประเภทของอกุศลจิต ถ้าเป็นโลภะ มี ๔ ประเภท คือ
โลกทิฏฐิ ๔ สัมปยุตต์ ๔ และโลกทิฏฐิ ๔ สัมปยุตต์ ๔ ขณะใดที่เป็นโลกทิฏฐิ ๔
สัมปยุตต์ มีความเห็นผิดเกิดร่วมด้วย เช่น เชื่อจริง ๆ ว่า ต้องมีคน มีวัตถุ มีสิ่งต่าง ๆ
ไม่ใช่ปรมาตมธรรม อย่างนั้นก็ไม่ใช่สักกายทิฏฐิ เชื่อว่าเที่ยง ขณะนี้ไม่มีการเกิดขึ้นและ
ดับไป ถ้ามีความเห็นอย่างนี้ก็เป็นสักกายทิฏฐิ

แต่ถ้าเป็นเพียงขณะที่พอใจโดยไม่มีความเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น ขณะนั้นก็เป็นโลกทวิฏฐิตวิปยุตต์ ถ้าเป็นโสมมุติจิต ก็ไม่มีทวิฏฐิตเกิดร่วมด้วย ถ้าเป็นโมหมุติจิต ก็ไม่มีทวิฏฐิตเกิดร่วมด้วย

ถ. ถ้าเป็นเพียงรู้ความหมายแค่นั้นและพอใจ แต่ยังไม่มีความเห็นผิติดเกิดขึ้นในลักษณะที่ท่านอาจารย์กล่าว ก็ยังเป็นโลกทวิฏฐิตวิปยุตต์ ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. ถ้าขณะใดเกิดความพอใจ แต่มีความสงสัยลังเลในสภาพธรรม ขณะนั้นเป็นโลกทวิฏฐิตวิปยุตต์หรือสัมปยุตต์

ส. ขณะใดที่มีความเห็นผิติดเกิดขึ้น ยึดมั่นในความเห็นผิติดนั้นแน่นอน ก็เป็นโลกทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ถ้าเป็นความสงสัย ขณะนั้นเป็นโมหมุติจิตวิจิกิจจาสัมปยุตต์ เพราะมีความสงสัยซึ่งเป็นวิจิกิจจาสติเกิดร่วมด้วย

ก็เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าท่านสนทนากับผู้ที่มีความคิดความเห็นต่าง ๆ ก็พอที่จะรู้ว่า คำพูดอย่างไร และการกระทำอย่างไร เป็นไปด้วยโสมมุติจิต ทวิฏฐิตสัมปยุตต์ อย่างคนที่ไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เชื่อเรื่องกรรม ขณะนั้นที่กล่าววาทาอย่างนั้น ก็เป็นโสมมุติจิตทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ซึ่งเป็นวิจิกิจจาสัมปยุตต์

ถ้ามีการกระทำทางกาย ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างนั้น ขณะนั้นก็เป็นโสมมุติจิต ทวิฏฐิตสัมปยุตต์ ที่เป็นทางกายทวาร

ต่อไปปัญหาข้อที่ ๒ เห็นสีเป็นรูป ส่วนการรู้ว่าเป็นสีแดง สีเขียว เป็นนาม ไซหรือไม่

เวลาพูดว่า เห็นสี หรือว่าเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แยกสีทิ้งไปได้ไหม คือ จักขุทวารวิถีที่กำลังเห็นในขณะนี้ สภาพธรรมพร้อมที่จะให้พิสูจน์ ขณะนี้กำลังเห็น มีสีเป็นสิ่งที่ถูกเห็น หรือว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่มีสีสันอะไรเลยและจะไปรู้สีแดง สีเขียวทีหลัง ตามความเป็นจริง สภาพธรรมพิสูจน์ได้

เพราะฉะนั้น บางท่านอาจจะเข้าใจว่า เวลาที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจ เพียงเห็น ไม่มีสีสันอะไรเลย อาจจะเข้าใจอย่างนั้น ซึ่งไม่ถูก เพราะว่าไม่ต้องพูดถึง

คำว่าสี จะเป็นสีแดง สีเขียว สีนํ้าตาล สีเหลือง สีอะไรก็ได้แล้วแต่ แต่พูดถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นของจริง สีอะไรก็ช่าง หรือว่าสีอะไรก็ได้ ถูกไหม สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ไม่สนใจในสีมันเลยว่า เป็นสีเขียว สีแดง สีฟ้า สีนํ้าเงิน แต่ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ ในขณะนี้

การที่ปัญญาจะรู้ลักษณะของสภาพธรรม จะไขว่ไขว่ไม่ได้ ต้องตรงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ทางตาเห็นอย่างไร ทางใจรับรู้สิ่งที่ทางตาเห็นนั้นต่อ แล้วแต่ว่าจะมีการนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งใด ก็นึกถึงสิ่งนั้น เพราะว่าในขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นับสีไม่ถ้วน ไขว่ไหม สีที่เป็นสีเหลืองก็มี สีที่เป็นจุดกลมก็มี สีที่เป็นลวดลายต่าง ๆ ก็มี สีที่เป็นเส้นยาว ๆ เป็นทางก็มี มีสีมากมาย นับสีไม่ถ้วนจริง ๆ แต่ทุกสีปรากฏทางตา

แทนที่จะคิดว่า เวลาที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เพียงเห็น ไม่รู้สี และจะไปเห็นเป็นสีต่าง ๆ ทางใจ ก็ควรที่จะเข้าใจให้ถูกต้องว่า ปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงนั้น ไม่สนใจในสีที่ปรากฏ คือ ไม่สนใจเลยว่าจะเป็นสีแดง สีเขียว สีฟ้า เมื่อสัมผัสขึ้นมาปรากฏสิ่งหนึ่งสิ่งใด สิ่งนั้นคือสิ่งที่กระทบกับจักขุปสาท จึงปรากฏ เพราะฉะนั้น ปัญญาที่รู้ว่า ทางตามีเพียงสิ่งที่ปรากฏชั่วขณะที่เห็นสว่างอย่างนี้ เพราะว่าทางหูที่กำลังได้ยินเสียงไม่สว่างเลย เรียกได้ว่ามืด ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่นก็มีมืด ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รสปรากฏก็มีมืด ขณะที่กายกระทบสัมผัสก็มีมืด ขณะที่ใจคิดนึกเรื่องต่าง ๆ ก็มีมืด

เพราะฉะนั้น ที่สว่าง ชั่วขณะเล็กน้อยที่สุด อาจจะเรียกได้ว่า ชั่วแวบเดียวเท่านั้น และวิถีจิตทางทวารอื่นก็เกิดสืบต่อ แต่เนื่องจากอุปารมณฺ์กระทบกับจักขุปสาทบ่อย ๆ ก็ทำให้สิ่งที่ปรากฏ ที่มองเห็น ที่สว่างอยู่ขณะนี้ปรากฏสืบต่อ เหมือนกับว่าทวารอื่นซึ่งมืดนั้นไม่ปรากฏเลย แต่ตามความเป็นจริงแล้วควรที่จะเข้าใจว่า ชั่วขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้สั้นแค่ไหน ระหว่างที่มีโสททวารวิถีจิตเกิดขึ้น ระหว่างที่มีภวังคจิตเกิดขึ้น ระหว่างที่มีมโนทวารวิถีจิตที่กำลังคิดนึกเรื่องสิ่งที่ได้ยินได้ฟังเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ทางตาที่สว่าง สั้นมาก ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้ จะไม่ใส่ใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทำให้คลายการติดยึดมั่นในนิमितและอนุพยัญชนะที่เคยพอใจยึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏ

ถ้ามีการคลายความพอใจ และรู้ว่าทางตาเพียงชั่วขณะสั้น ๆ เล็กน้อย เท่านั้นเอง และทางทวารอื่นก็ไม่ได้ปรากฏสีสังวณณะอย่างนี้เลย จะทำให้รู้ว่า ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตานั่น เป็นสีสังวณณะอะไรก็ไม่สนใจทั้งสิ้น เพราะรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้ ก็จะคลายความติดในนิमितอนุพยัญชนะ และจะหมดความสงสัยด้วย เพราะว่าทางใจที่รับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อ ก็ไม่ต่างกับทางจักขุทวารวิธีกึ่งกำลังเห็นในขณะนี้

ทางตาเห็นอย่างไร ทางใจก็รู้ในรูปร่างสังขฐาน และถ้าเป็นปัญญา ก็สามารถที่จะเพิ่มความรู้เป็นญาณจริยาว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานี้เป็นเพียงชั่วเดี๋ยวเดียวเท่านั้นเอง ซึ่งถ้ารู้ว่าชั่วขณะเดียวก็นคลายความสนใจ คลายความยึดมั่นลงไปเท่าที่สติจะระลึกได้ และปัญญาจะพิจารณาได้

ก็คงหมดข้อสงสัยที่ว่า เห็นสีเป็นรูป ส่วนการรู้ว่าเป็นสีแดง สีเขียวเป็นนาม ไช้หรือไม่

สภาพรู้ทั้งหมดเป็นนาม สภาพที่ไม่รู้เป็นรูป เพราะฉะนั้น จริง ๆ แล้ว เวลาที่จิตเห็น ก็เห็นสิ่งที่ปรากฏเป็นสีต่าง ๆ แต่คงไม่มีใครที่จะเตือนตัวเองว่า นี่กำลังเป็นสีอะไร ๆ ไช้ไหม แต่มีรูปร่างสังขฐานจากสีต่าง ๆ ที่ปรากฏทำให้รู้ในความหมายของสิ่งที่ปรากฏได้ ต้องรู้จุดประสงค์ว่า การที่จะระลึกรู้ลักษณะของธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ เพื่อประโยชน์อะไร

ก็เพื่อละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น ถ้ารู้อย่างนี้ ก็ไม่สนใจทั้งนั้น สีอะไรก็ไม่เป็นไร เพียงแต่รู้ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏ และถ้าขณะนั้นระลึกจริง ๆ ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ขณะนั้นจะสนใจไหมว่าสีอะไร นี่เป็นคำถามในมุมกลับให้พิจารณาว่า ถ้าขณะนั้นกำลังพิจารณา

รู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ขณะนั้นจะสนใจไหมว่าเป็นสีอะไร เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นสีอะไร ทั้งหมดก็เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น

ขณะนี้พิสูจน์ได้ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ ก็ไม่สนใจแล้วที่จะรู้ว่าเป็นสีอะไร เพราะรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น

คำถามสุดท้าย ข้อ ๓ ในปัญญา ๔ อย่าง มีสาตถกสัมปชัญญะ สปปายสัมปชัญญะ โคจรสัมปชัญญะ และอสมโมหสัมปชัญญะ ขณะที่สติเกิดจะมีครบทุกข้อหรือไม่

ขณะที่ปัญญาพิจารณาถูกต้อง ครบ แต่ถ้าที่ละข้อ ๆ ไม่ครบแน่ ใช่ไหม เช่น บางท่านคิดถึงสาตถกสัมปชัญญะ รู้ประโยชน์ของการที่จะเจริญกุศลว่า กุศลเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ และการอบรมเจริญปัญญา ก็เพื่อละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ในขณะนี้สติยังไม่เกิด ยังไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ก็ชื่อว่ามีแต่สาตถกสัมปชัญญะ แต่ขณะที่สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม ในขณะนั้นเป็นการรู้ที่ถูกต้อง ก็ต้องพร้อมทั้งสัมปชัญญะ ๔ เพราะว่าต้องเป็นผู้ที่รู้ประโยชน์ของสติ และต้องรู้ด้วยว่าสปปายะจริง ๆ คือ ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง ที่กำลังปรากฏ ไม่ต้องไปแสวงหาอย่างอื่นเลย

ในสปปายสูตรที่ได้เคยกล่าวถึง สภาพธรรมทั้งหลายที่ไม่เที่ยง ความไม่เที่ยงของรูป ของนาม ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นสปปายะ เป็นสิ่งที่ควรจะทำให้ปัญญาสามารถเกิดขึ้นรู้ความจริงได้ และขณะที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดกำลังปรากฏ และสติระลึกรู้ที่อารมณ์นั้น อารมณ์นั้นก็เป็นโคจรสัมปชัญญะ เป็นปัญญาที่รู้ว่า ไม่ต้องไปแสวงหาอารมณ์อื่น ไม่ต้องทำอย่างอื่น เพียงระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที

๑๕๒๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๙

บางท่านกล่าวว่า เวลาที่ท่านไม่ได้ฟังธรรม จิตใจของท่านเพิดเพลินไปในเรื่องอื่น หลงลืมสติอย่างมาก จำเป็นต้องสวดมนต์ก่อนจิตจะได้มั่นคงขึ้น แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ที่ท่านระลึกอย่างนั้นและทำอย่างนั้น เพราะว่าเคยชินต่อการที่จะสวดมนต์ เพราะฉะนั้น จะเรียกว่าสวดมนต์หรือเปล่าไม่ทราบ แต่ท่านท่องคาถา เช่น คาถาชินบัญชร ซึ่งไม่ทราบว่า เป็นการสวดมนต์หรือเปล่า แต่ความคุ้นเคยต่อการที่เคยท่องก็ทำให้คิดว่า จำเป็นต้องทำอย่างนั้นก่อน นี่เป็นการขาดสัปปายะสัมปชัญญะ เพราะไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วเดี๋ยวเห็น เดี่ยวได้ยิน เดี่ยวคิดนึก เดี่ยวเป็นสุข เดี่ยวเป็นทุกข์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ควร เป็นสัปปายะที่จะให้เกิดการระลึกได้ แต่เมื่อยังเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้น้อย ไม่ชำนาญเท่ากับคาถาที่เคยสวดอยู่บ่อย ๆ เพราะฉะนั้น การเสพคุ้นของการกระทำเช่นนั้น ก็ทำให้เกิดความคิดที่จะต้องสวดมนต์ก่อน

แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ไม่ว่าวันก่อน ๆ นั้น สติจะเกิดมากสักเท่าไร หรือว่าสติจะเกิดน้อยสักเท่าไร ก็เป็นเรื่องของวันก่อน ๆ และไม่ต้องคิดถึงวันข้างหน้าด้วย เพราะว่าขณะนี้สิ่งที่มีสติจะระลึก ศึกษา เพื่อจะรู้ว่าเป็นนามธรรม หรือรูปธรรม ไม่ใช่เรา ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาที่จะดับความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ในวันหนึ่ง ๆ จะมีอุปสรรคขัดขวางจากการที่เคยสะสมการกระทำอย่างอื่น ๆ มาแล้วหลายประการ เช่น อาจจะต้องทำสมาธิก่อนนึ่งอย่างหนึ่ง ซึ่งในขณะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาที่จะดับกิเลสจริง ๆ จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นทันที เพื่อเป็นการเสพคุ้นกับสติปัฏฐานที่จะให้มิกำลังขึ้น ไม่ว่าจิตใจจะเดือดร้อนระส่ำระสาย กระวนกระวาย

ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจนชินแล้ว จะไม่คิดเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นเลย แต่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นทันทีได้

เพราะฉะนั้น จะพิจารณาได้ว่า การกระทำอย่างไรเป็นข้อปฏิบัติที่ตรง ที่ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ และการกระทำอย่างไรซึ่งยังติดอยู่และไม่ใช่เป็นหนทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ทุกอย่างต้องอาศัยการอบรม แล้วแต่ว่าจะอบรมทางไหน จะคุ้นชินกับการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะพิสูจน์ได้ในชีวิตประจำวันว่า มักจะกระทำอย่างนั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะไม่ทำอย่างอื่นเลย เมื่อสติเกิดก็ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ทันที

มีข้อสงสัยอะไรอีกบ้างไหม ในคำถามข้อที่ ๓

การที่จะรู้สภาพของกุศลจิต กับการที่จะรู้ว่าเป็นผลของกุศล อย่างไหนจะง่ายกว่ากัน

ขณะนี้หรือทุกวัน ๆ ก็ได้ ธรรมเป็นเรื่องที่พิจารณาได้ และคำตอบก็ตรงต้องเป็นจริงอย่างนั้น วันหนึ่ง ๆ มีกุศลวิบากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และก็มีกุศลจิตบ้าง แต่การที่จะรู้ว่าจะใดเป็นผลของกุศลกับการที่จะรู้ลักษณะของกุศลจิตซึ่งเป็นเหตุ อย่างไหนจะรู้ได้ง่ายกว่ากัน ในชีวิตประจำวัน เวลาที่เห็นสิ่งที่น่าพอใจทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้างก็ได้ ทราบได้โดยความเป็นอนัตตาว่า ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เพราะทุกคนอยากจะได้สิ่งที่ดีทั้งนั้น ทุกคนอยากจะได้สิ่งที่น่าพอใจทั้งนั้น แต่บางกาลก็ได้ บางกาลก็ไม่ได้ ตามเหตุ คือ อติธรรมที่ได้กระทำแล้ว

เพราะฉะนั้น ชีวิตของแต่ละคน เห็นสิ่งที่น่าพอใจมาก ก็รู้ว่าเป็นผลของกุศลที่มาก ถ้าเห็นสิ่งที่น่าพอใจน้อย ก็รู้ว่าเป็นผลของกุศลที่น้อย ไข่มุม เพราะฉะนั้น จึงมีสิ่งที่น่าพอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายน้อย

มีสิ่งที่ปรากฏอยู่ตลอดเวลาทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ที่จะให้รู้ว่า อติกุศลที่ได้กระทำแล้ว มีมากหรือน้อยอย่างไร

แต่กุศลจิต ขณะที่เกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ รู้ยากไหม ขณะที่สงบจากอกุศล

บางท่านกล่าวว่า ท่านได้ฟังเรื่องของเมตตามหานัน รู้เรื่องของเมตตาว่า เมตตาต้องเป็นความรู้สึกที่เป็นไมตรี เป็นเพื่อน พร้อมทั้งจะเกื้อกูลอำนวยความสะดวกให้คนอื่น นี่เป็นเรื่องเมตตาที่ท่านรู้ แต่ไม่เคยรู้ลักษณะหรือสภาพเมตตาที่กำลังเกิด กำลังเป็น จนกระทั่งลูกชายของท่านพนันฟุตบอล ท่านก็เกิดความรู้สึกว่า ไม่อยากจะให้เพื่อนของลูกชายต้องเสียเงิน ซึ่งก็เป็นค่าขนมหรือค่าอาหารของเด็กที่ยังไม่มีรายได้ จึงไม่สมควรที่จะกระทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ท่านก็เห็นสมควรที่จะตักเตือนลูก กับบอกว่า ไม่สมควรที่จะพนัน สามารถที่จะทายได้ว่า ใครจะชนะ ใครจะแพ้ แต่ไม่ควรทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะถ้าชนะพนันเขา ได้เงินของเขามา เพื่อนที่เสียเงิน จะต้องเดือดร้อน ในขณะที่ท่านเกิดความรู้สึกอย่างนี้ขึ้น ท่านรู้เลยว่า ขณะนั้นเป็น จิตที่ประกอบด้วยเมตตา เพราะว่าไม่อยากให้คนอื่นต้องเดือดร้อน ซึ่งแต่ก่อนนี้ท่าน ไม่เคยรู้สึกเลยว่า เมตตา มีลักษณะอย่างนี้ มีความหวังดี แม้แต่ในเรื่องของบุคคลอื่น ก็ไม่ต้องการให้มีฝ่ายที่จะต้องเกิดความเดือดร้อนขึ้น

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อาจจะทำเรื่องของเมตตา หรือหนังสือที่เกี่ยวกับ เมตตา แต่เวลาที่เมตตาเกิด ก็น้อยมากจนไม่ได้สังเกต ทำให้ไม่รู้ว่ามีเมตตาจริง ๆ มีลักษณะอย่างไร จนกระทั่งเมตตาเกิดขณะใด พร้อมทั้งการสังเกตลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น จึงทำให้รู้ว่า ขณะที่เป็นเมตตาต่างกับขณะอื่น ถ้ามีความยินดีที่จะพนัน และไม่คำนึงถึงผู้ที่จะต้องเสียเงินในการพนัน ในขณะนั้น เป็นจิตประเภทไหน ก็ต้องเป็นอกุศลจิต แต่เมื่ออกุศลจิตเกิดขึ้นและประกอบด้วยเมตตา จึงทำให้ความคิด คิดด้วยเมตตา และการกระทำก็กระทำด้วยเมตตา

การเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผลของกุศลกรรมหนึ่งที่ได้กระทำแล้ว และในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อมีกุศลกรรมอื่นที่จะให้ผล ก็ให้ผลทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเมื่อเป็นผลที่น่าพอใจ ก็ทำให้เป็นผู้ที่มีรูปสมบัติ มีทรัพย์สมบัติ มีลาภ มียศต่าง ๆ กันไปตามกรรมที่ได้กระทำ ซึ่งแต่ละคนก็สามารถ ที่จะพิจารณาผลในปัจจุบันและรู้ถึงเหตุในอดีตว่า เป็นผลของกุศล หรือของอกุศล

แต่ผลของกุศลที่ได้รับ จะเป็นเหตุให้เกิดอกุศลจิตหรือกุศลจิต นี่เป็นสิ่งที่ควร
จะพิจารณามาก เพราะทุกท่านทราบว่า กุศลเป็นเหตุให้เกิดวิบากที่เป็นผล และผล
ของกุศลคืออริยธรรมต่าง ๆ ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
เพราะฉะนั้น เวลาที่ได้รับอริยธรรมต่าง ๆ แล้ว ก็ควรพิจารณาต่อไปอีกว่า จิตที่เกิด
ต่อจากนั้น เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล เพราะว่าผลของกุศลเป็นที่ต้องการ เช่น รูปสมบัติ
ทุกคนต้องพอใจที่จะเห็นสิ่งที่น่าเพลิดเพลินยินดีทางตา เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้
พิจารณาว่า ยังมีความพอใจในผลของกุศลที่เป็นรูปสมบัติมากไหม หรือบางครั้ง
บางครั้งก็พิจารณาว่า เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน และถ้าจะให้ละเอียดจริง ๆ คือ ปรากฏ
เพียงขณะที่กระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ
จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ความติด ความเหนียวแน่นในสิ่งที่น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ยาก
จะละได้ เพราะไม่ใช่แต่เฉพาะในรูปสมบัติเท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเป็นในเสื้อผ้า ในอาหาร
ในของใช้ ในเครื่องใช้เครื่องอุปโภคต่าง ๆ ความติดในอริยธรรมซึ่งเป็นผลของ
กุศลกรรมนั้นมากมาย ในเรื่องของรูปสมบัติ ก็เป็นที่ต้องการ ในเรื่องทรมณ์สมบัติ
ก็เป็นที่ต้องการอีก

เพราะฉะนั้น ทุกท่านปฏิเสธไม่ได้เลยว่า มีความยินดี มีความต้องการ
มีความปรารถนาในผลของกุศล และถ้าพิจารณาจริง ๆ ทั้ง ๆ ที่เห็นว่าอกุศลมีมาก
แต่อกุศลนั้น ๆ ก็ไม่สามารถที่จะดับไปได้เลย ถ้าพิจารณาโดยละเอียดจริง ๆ ว่า
เป็นไปทั้งหมด ตลอดไปตั้งแต่รูปสมบัติ ทรมณ์สมบัติ

และเวลาที่มีทรมณ์สมบัติแล้ว จะมากจะน้อยอย่างไรก็ควรที่จะพิจารณาว่า
มีอกุศลจิตที่มีความยึดมั่นในทรมณ์สมบัตินั้นเกิดขึ้นมากน้อยแค่ไหน เพราะว่า
ทรมณ์สมบัติเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอย่างสะดวกสบายไม่ขัดสนก็จริง แต่
ควรที่จะพิจารณาว่า ทำให้เกิดอกุศล ความติดข้องในทรมณ์สมบัติอย่างเหนียวแน่น
จนยากที่จะละคลายหรือเปล่า

พระผู้มีพระภาคทรงรู้กำลังของกุศลจิตและอกุศลจิตของสัตว์โลกทั้งหมด พระองค์ทรงแสดงการใช้ทรัพย์ที่สมควร ซึ่งใน **อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ปัตตกัมมสูตร** มีข้อความว่า

ครั้งนั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ทุกท่านก็ทราบว่ ท่านเป็นเอตทัคคะในการ บริจาคทาน และท่านเป็นผู้ที่ได้รับผลของอดีตกุศลกรรมมาก

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร คฤหบดี ธรรม ๔ ประการนี้ น่ารปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยาก ในโลก ธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน

การที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมเพื่อให้บุคคลทั้งหลายได้เห็นโทษของ อกุศลและเจริญกุศลยิ่งขึ้น พระองค์ต้องทรงแสดงโดยลำดับจริง ๆ เพราะถึงแม้ว่า พระองค์จะได้ทรงชี้ทางที่จะดับกิเลส แต่ไม่ใช่ว่าทุกคนจะดับกิเลสหรืออกุศลที่ตน สะสมมาทิ้งไปได้หมด แต่จะต้องอาศัยการเข้าใจในเหตุผลที่ทำให้รู้จักตัวเองตรงตาม ความเป็นจริง และรู้ว่า ยังมีอกุศลและกิเลสมากมายแค่ไหน ซึ่งการที่จะดับกิเลส อกุศลเหล่านั้น ต้องอาศัยกุศลธรรมที่จะต้องอบรมเจริญขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่จะฟังแต่เรื่อง ของการเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่รู้จักกำลังของตนเองในเรื่องของกุศลและอกุศล ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า ดูกร คฤหบดี ธรรม ๔ ประการนี้ น่ารปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน

ต้องเหมือนกันหมดสำหรับทุกคน ในเมื่อเป็นธรรมที่น่ารปรารถนา น่าใคร่

ธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน คือ ขอโภคะจะเกิดขึ้นแก่เราโดยทางธรรม นี่เป็น ธรรมประการที่ ๑ อันน่ารปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

คือ ทุกคนที่กำลังหาทางที่จะดับกิเลส แต่ก็ยังไม่หมดความปรารถนาในธรรมที่น่าปรารถนา แม้ว่าจะไม่เอ่ยออกมาเป็นวาจาว่า อยากจะได้โกตะที่เกิดขึ้นโดยทางธรรม แต่การกระทำของทุกคนในทุกวัน เป็นการแสวงหาโกตะในทางธรรม เพราะว่ายังปรารถนาอยู่ ใช่ไหม เพราะฉะนั้น การที่จะอบรมเจริญกุศลต้องตรงต่อความเป็นจริงว่า ธรรมประการที่ ๑ ก็เป็นธรรมประการที่ ๑

ประการที่ ๒ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราได้โกตะทั้งหลายโดยทางธรรมแล้ว ขอยศจงเฟื่องฟูแก่เราพร้อมด้วยญาติและมิตร นี่เป็นธรรมประการที่ ๒

ทุกท่านมีญาติ มีมิตรสหาย ไม่ใช่มีตัวคนเดียว เพราะฉะนั้น ก็มีความสัมพันธ์ มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นโดยฐานะต่างๆ โดยฐานะของญาติที่ใกล้ชิด และญาติที่ห่างไกล เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะมีทรัพย์ แต่ถ้าไม่มีศ ซึ่งยศในที่นี้ได้แก่ บริวารสมบัติ ก็ย่อมไม่ได้ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต คือ ชีวิตจะไม่ราบรื่น สมบูรณ์ไปได้ถ้าขาดบริวาร ซึ่งเป็นผู้ช่วยทำกิจธุระต่างๆ

เพราะฉะนั้น คนที่มีทรัพย์ บางครั้งไม่สามารถได้สิ่งที่ต้องการถ้าขาด บริวารสมบัติ หรือบริวารยศ ดังนั้น นอกจากทรัพย์ ก็ยังปรารถนาผู้ช่วยทำกิจธุระ ซึ่งเป็นบริวารสมบัติด้วย นี่เป็นธรรมที่น่าปรารถนาประการที่ ๒

ใครยังไม่มีเรื่องเดือดร้อนก็รู้สึกว่าจะช่วยตัวเองได้ ใช่ไหม แต่ถ้าจะทำการงานอะไรสักเล็กน้อย จะเห็นได้ว่า ต้องการความช่วยเหลือจากคนอื่น และยิ่งเป็นงานใหญ่ ยิ่งเห็นได้จริงๆ ว่า ขาดมิตรสหายเพื่อนฝูง หรือผู้ช่วยทำกิจธุระไม่ได้

ประการที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ขอเราจงเป็นอยู่นาน จงรักษาอายุให้ยั่งยืน นี่เป็นธรรมประการที่ ๓ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

เป็นความจริงใหม่ ที่จะให้มีอายุอยู่นาน คือ ต้องการเห็น ต้องการได้ยิน ต้องการได้กลิ่น ต้องการลิ้มรส ต้องการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส บางคนอาจจะบอกว่า ไม่อยากให้เกิดอีก แต่ถ้ายังอยากให้เห็นเดี๋ยวนี้ ก็แสดงว่ายังต้องการที่จะเกิดอีก ยังไม่สามารถตัดความยินดีพอใจในภพในชาติได้

เพราะฉะนั้น ทุกคนก็รักษาตัวเองให้มีสุขภาพดี ให้อวัยวะแข็งแรง เพราะว่า จะได้มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสต่อไปอีกนาน ๆ

ธรรมประการที่ ๔ ที่น่าปรารถนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เราได้โภคะทั้งหลายโดยทางธรรมแล้ว ได้ยศพร้อมด้วยญาติและมิตรสหายแล้ว เป็นอยู่นาน รักษาอายุให้ยั่งยืนแล้ว เมื่อตายแล้ว ขอเราจงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นธรรมประการที่ ๔ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

ทุกคนรู้แน่ว่าจะอยู่โลกนี้ไม่นาน และอยู่ได้ไม่ตลอดไป และเมื่อยังปรารถนา อภิธรรมคุณ ปรารถนาความสะดวกสบาย ปรารถนารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ ก็คือ การปรารถนาไปสู่สุคติโลกสวรรค์

บางคนอาจจะบอกว่า อยากเกิดในโลกนี้อีก คู่กันเคยกับโลกนี้ ยังไม่อยากจากโลกนี้ไปง่าย ๆ ถ้าคิดว่าอยากที่จะอยู่ในโลกนี้ อยากจะอยู่ในโลกนี้เมื่อโลกนี้เป็นอย่างไร คือ อยากจะอยู่ในโลกนี้ เมื่อโลกนี้สลาย ๆ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อนต่าง ๆ ไข้ไหม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อยากจะอยู่ในโลกนี้ที่เหมือนสวรรค์ ไม่ใช่อยากที่จะอยู่ในโลกนี้ที่เหมือนกับนรก เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ทุกคนที่เกิดมาแล้ว ไม่พ้นจากความปรารถนาเหล่านี้

และถ้าไม่รู้จิตใจของตนเองตามความเป็นจริงว่า ทุกวัน ๆ ไม่พ้นจากความปรารถนา ๔ อย่างนี้เลย จะดับกิเลสได้อย่างไร

๑๕๒๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๙

เรื่องของการดับกิเลสเป็นเรื่องที่ละเอียด และต้องอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมเพื่อละอวิชชา คือ ความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะความไม่รู้ทำให้ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นเรา เป็นตัวตน และเมื่อมีเรามีตัวตน ก็ทำให้มีความยึดมั่น มีความพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเหตุที่ได้รับผลเหล่านี้ด้วย เพราะเพียงแต่หวัง ย่อมไม่สามารถสำเร็จประโยชน์ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร คฤหบดี ธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อให้ได้ธรรม ๔ ประการนี้ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ธรรม ๔ ประการเป็นไฉน คือ สัทธาสัมปทา ๑ สीलสัมปทา ๑ จาคสัมปทา ๑ ปัญญาสัมปทา ๑

ดูกร คฤหบดี กิเลสสัมปทาเป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ฯลฯ เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม ดูกร คฤหบดี นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา

ถ้าไม่มีการศึกษาพระธรรม มุ่งแต่จะไปนั่งปฏิบัติทำสมาธิ จะไม่ทราบเลยว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงจำแนกธรรมอย่างไร เพราะฉะนั้น สัทธาสัมปทาย่อมเกิดไม่ได้โดยการไม่ศึกษาพระธรรม แต่ถ้าศึกษาพระธรรมแล้วจะเห็นได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ละเอียดกว่าที่บุคคลอื่นแสดง โดยที่บุคคลอื่นไม่สามารถแสดงได้อย่างพระอรหันตสัมมาสัม-

พุทธเจ้า แม้แต่เรื่องสัทธาสัมปทา ก็ต้องอาศัยการฟังพระธรรมจึงจะรู้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ก็สัทธาสัมปทาเป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความ ประมาท นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา

พระธรรมที่ทรงแสดง เมื่อฟังแล้ว พิจารณาแล้ว ต้องน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ด้วย และเพียงศีล ๕ กุศลจิตสามารถที่จะเกิดและรักษาได้ครบไหม ถ้าครบ ก็เป็น การแสดงสัทธาสัมปทาและสัทธาสัมปทา เพราะไม่ใช่เพียงแต่สัทธาเท่านั้น ยังต้องมี สัทธาสัมปทา คือ การประพฤติปฏิบัติตามด้วย

ข้อความต่อไป

ก็จาคสัมปทาเป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ มีใจปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ เป็นผู้ควรแก่ การขอ ยินดีในการจำแนกทาน อยู่ครอบครองเรือน นี้เรียกว่า จาคสัมปทา

เพียงข้อเดียว คือ จาคสัมปทา ท่านผู้ฟังก็พิจารณาได้ว่า ท่านเป็นผู้ที่มี จาคสัมปทา หรือท่านต้องการผลของกุศลที่ท่านทำ พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว จะเตือนตัวเองได้จริง ๆ

ข้อความต่อไป

ก็ปัญญาสัมปทาเป็นไฉน บุคคลมีใจอันความโลภไม่สม่าเสมอคืออกิขณา ครอบงำแล้ว ย่อมทำกิจที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีกิจที่ควรทำ เมื่อทำกิจที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีกิจที่ควรทำอยู่ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุข บุคคลมีใจอันพยาบาทครอบงำ ... อันถิ่นมיתהครอบงำ ... อันอุทกัจจุรูกุจะครอบงำ ... อันวิจิกิจฉาครอบงำ ย่อมทำกิจที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีกิจที่ควรทำ ย่อมเสื่อมจากยศและความสุข

ดูกร คฤหบดี อริยสาวกนั้นแลรู้ว่า อภิชฌาวิสมโลภะเป็นอุปกิเลสของจิต ย่อมละอภิชฌาวิสมโลภะอันเป็นอุปกิเลสของจิตเสียได้

นี่ก็หมายถึงทุกท่าน ซึ่งเวลาที่ข้อความนี้อยู่ในพระไตรปิฎก ก็เหมือนกับ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านอนาถปิณฑิกะ โดยไม่ได้คิดว่า แม้ตัวท่านเองก็เป็นอย่าง ที่ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านอนาถปิณฑิกะที่ว่า บุคคลมีใจอันความโลภไม่สม่ำเสมอ คืออภิชฌาครอบงำแล้ว ย่อมทำกิจที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีกิจที่ควรทำ

เป็นชีวิตประจำวันหรือเปล่า ขณะใดที่กำลังเพลิดเพลินในการละเล่นต่าง ๆ ขณะนั้น ย่อมทำกิจที่ไม่ควรทำ และไม่ยินดีกิจที่ควรทำ ระหว่างการพึงธรรมกับ การดูหนังดูละคร ในขณะนั้นจะเห็นได้ว่า ขณะใดอกุศลครอบงำ ก็ย่อมเป็นไปตาม อกุศล

เพราะฉะนั้น เป็นชีวิตจริง ๆ ที่ให้รู้จักตัวของท่านเองว่า ขณะใดทำกิจที่ควรทำ และขณะใดทำกิจที่ไม่ควรทำ แต่สำหรับผู้ที่เป็นอริยสาวกนั้นรู้ว่า อภิชฌาวิสมโลภะ เป็นอุปกิเลสของจิต ย่อมละอภิชฌาวิสมโลภะอันเป็นอุปกิเลสของจิตเสียได้ และถ้า เป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐานย่อมรู้แม้ในขณะนั้นว่า กุศลจิต คือ ขณะที่สูงงจากอกุศล

ชีวิตประจำวันกับการเป็นผู้อบรมเจริญกุศล จะต้องเห็นอกุศลตามความเป็นจริงด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร คฤหบดี อริยสาวกนี้แล ย่อมเป็นผู้กระทำความอันสมควร ๔ ประการ ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สังสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหิง ไทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาแล้วโดยธรรม

กรรม ๔ ประการ เป็นไฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมเลี้ยงตนให้ เป็นสุข เติบอิม บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ

ข้อนี้เกือบจะไม่ต้องกล่าวถึงเลย ทุกคนรักตัวเอง เพราะฉะนั้น เมื่อมีสมบัติ คนที่คิดถึงประการแรก คือ ตัวเอง แต่แม้กระนั้นก็ยังมีความซึ่งสะสมอกุศลมา มาก จนกระทั่งมีกำลัง แม้ว่ามีทรัพย์มากสักเท่าไรก็ยังไม่ได้ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง

เพราะฉะนั้น จะเห็นโทษของอกุศลที่สะสมมาต่าง ๆ กันว่า อกุศลทั้งหมดเป็นโทษ ไม่เป็นประโยชน์เลย เพราะถึงแม้เป็นผู้มีสมบัติ ก็ยังไม่ใช้สมบัติเพื่อเลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เติบอím บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ

ท่านที่สะสมความตระหนี่มามาก อาจะทนทุกข์ทรมาน ไม่รักษาตัว หรือ อาจจะไม่ใช้เงินทองให้เป็นประโยชน์ในเรื่องของการบริโภคพอสมควร ซึ่งนั่นก็เป็นการใช้ทรัพย์ที่ไม่สมควร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข เติบอím บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ เลี้ยงมารดาบิดาให้เป็นสุข เติบอím บริหารให้เป็นสุขได้โดยชอบ เลี้ยงบุตรภรรยา คนใช้ คนงาน และบริวารให้เป็นสุข เติบอím บริหารให้เป็นสุขได้โดยชอบ เลี้ยงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุข เติบอím บริหารให้เป็นสุขได้โดยชอบ

นี่คือชีวิตประจำวันสำหรับผู้ที่จะเจริญกุศล ไม่ใช่ให้เบียดเบียนตนเอง ให้เดือดร้อนและทำให้จิตใจเศร้าหมอง พร้อมกันนั้นปัญญา也不能เจริญขึ้น จนกระทั่งรู้จักตนเองตามความเป็นจริงได้ว่า เป็นบุคคลที่สะสมอกุศลมามากน้อยเพียงใด

นี่เป็นข้อที่ ๑ ในการบริโภคทรัพย์ที่หามาได้โดยยาก

ประการที่ ๒ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมป้องกันอันตรายทั้งหลายที่เกิดแต่ไฟ แต่น้ำ แต่พระราชา แต่โจร หรือแต่ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักเห็นปานนั้น ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไทรหมดตัว ประกอบในธรรม ได้มาแล้วโดยธรรม กระทำตนให้สวัสดี นี่เป็นฐานะข้อที่ ๒ ที่อริยสาวกนั้นได้ถึงแล้ว คือ ถึงโดยควรแก่เหตุ ได้บริโภคแล้วโดยควร

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า นอกจากจะบริโภคโภคสมบัตินั้น เลี้ยงดูมารดาบิดา บุตร ภรรยา คนใช้ คนงาน มิตรสหายแล้ว ยังต้องป้องกันอันตรายที่เกิดแต่ไฟ แต่น้ำ แต่พระราชา แต่โจร หรือแต่ทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก

แต่ละชีวิตไม่เหมือนกัน แต่ก็จะต้องดำเนินไปอย่างนี้

ประการที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกเป็นผู้ทำพลี ๕ ประการ คือ ญาติพลี อติถิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี เทวตาสพลี ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สั่งสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาโดยธรรม นี่เป็นฐานะข้อที่ ๓ ที่อริยสาวกนั้นได้ถึงแล้ว คือ ถึงแล้วโดยควรแก่เหตุ ได้บริโภคแล้วโดยควร

กว่าจะถึงพระนิพพาน กว่าจะเจริญสติปัฏฐานระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติจริง ๆ ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน ก็จะต้องมีชีวิตที่ดำเนินไปในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วอกุศลย่อมมากกว่า เพราะฉะนั้น ทางที่จะเป็นการประพจน์ในทางที่ควร แม้ว่าขณะนั้นจะเป็นโลภะตามปกติก็ตาม เพราะว่าในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น เช่น วงศาคณะญาติ ก็จะต้องมีทั้งอกุศลเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ต้องมีกุศลด้วย

สำหรับการที่จะดำเนินชีวิตเป็นปกติในวันหนึ่ง ๆ นอกจากจะเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐานแล้ว ยังจะต้องมีกุศลที่ได้กระทำด้วย เช่น อริยสาวกเป็นผู้ทำพลี ๕ ประการ คือ ญาติพลี สละวัตถุสมบัติเพื่อสงเคราะห์ญาติ นี่เป็นกุศลประการหนึ่ง อติถิพลี สละวัตถุเพื่อต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ตาย ราชพลี สิ่งที่ดีควรทำแก่พระราชา ได้แก่ การบำรุงราชการ หรือการช่วยประเทศชาติ และ เทวตาสพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

แล้วแต่ว่าแต่ละท่านจะได้กระทำมากน้อยแค่ไหน แต่เป็นชีวิตประจำวัน ที่ควรกระทำ

ประการที่ ๔ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง อริยสาวกย่อมยังทักษิณานันมีผลในเบื้องต้น ให้อารมณ์อันเลิศ มีสุขเป็นวิบาก เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์ ให้ตั้งไว้เฉพาะในสมณพราหมณ์ผู้งดเว้นจากความประมาทมัวเมา ผู้ตั้งอยู่ในขันติและโสรจจะ ผีกฝนตนผู้เดียว ยังตนผู้เดียวให้สงบ ยังตนผู้เดียวให้ดับกิเลสเห็นปานนั้น ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สังสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไทรมตัว ประกอบในธรรมได้มาโดยธรรม นี่เป็นฐานะข้อที่ ๔ ที่อริยสาวกนั้นได้ถึงแล้ว คือ ถึงโดยควรแก่เหตุได้บริโภคแล้วโดยควร

ดูกร คฤหบดี อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความอันสมควร ๔ ประการนี้ ด้วยโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สังสมขึ้นด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไทรมตัว ประกอบในธรรม ได้มาโดยธรรม

ดูกร คฤหบดี โภคทรัพย์ของใคร ๆ ถึงความสิ้นไป นอกจากกรรมอันสมควร ๔ ประการนี้ เราเรียกว่าสิ้นเปลืองไปโดยใช้เหตุ สิ้นเปลืองไปโดยไม่สมควร ใช้สอยโดยไม่สมควรแก่เหตุ ส่วนโภคทรัพย์ของใคร ๆ ถึงความสิ้นไปด้วยกรรมอันสมควร ๔ ประการนี้ เราเรียกว่า สิ้นเปลืองไปโดยเหตุอันควร สิ้นเปลืองไปโดยสถานที่ควร ใช้สอยโดยสมควรแก่เหตุ

ข้อความต่อไปมีว่า

โภคทรัพย์ทั้งหลายเราได้บริโภคแล้ว คนที่ควรเลี้ยงเราได้เลี้ยงแล้ว เราได้ข้ามพ้นอันตรายทั้งหลายไปแล้ว ทักษิณามีผลอันเลิศ เราได้ให้แล้ว อนึ่ง พลักรรม ๕ ประการ เราได้กระทำแล้ว ท่านผู้มีศีล สำนวณอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เราได้บำรุ้งแล้ว บัณฑิตอยู่ครอบครองเรือนพึงปรารถนาโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นเราได้บรรลุแล้วโดยลำดับ กรรมที่ไม่เดือดร้อนในภายหลังเราได้กระทำแล้ว นรชนผู้มีอันจะตายเป็นสภาพ เมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ เป็นผู้ตั้งอยู่แล้วในธรรมของพระอริยะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ที่เดียว ครั้นเขาละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในโลกสวรรค์

จบ สูตรที่ ๑

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เพื่อที่จะเตือนพุทธบริษัทให้ดำเนินชีวิตในทางที่ถูก และท่านผู้ฟังจะเห็นได้ตั้งแต่การใช้ทรัพย์ข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓ และข้อที่ ๔ คือ การบำรุงสมณพราหมณ์ ผู้งดเว้นจากความประมาทมัวเมา ผู้ตั้งอยู่ในขันติและ โสรัจจะ ผีกลนตนผู้เดียว ยังกตนผู้เดียวให้สงบ ยังกตนผู้เดียวให้ดับกิเลสเห็นปานนั้น นี่เป็นข้อสุดท้าย คือข้อที่ ๔

และข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นรชนผู้มีอันจะตายเป็นสภาพ แสดงให้เห็นว่า ทุกคนไม่ควรจะลืมหันเล็งถึงความตาย ซึ่งจะเป็นทางทำให้ใช้ทรัพย์ในทางที่ถูก และในทางที่เป็นประโยชน์ เพราะว่า นรชนผู้มีอันจะตายเป็นสภาพ เมื่อคำนึงถึงเหตุนี้ เป็นผู้ตั้งอยู่แล้วในธรรมของพระอริยะ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญเขาในโลกนี้ ที่เดียว ครั้นเขาละไปแล้วย่อมบันเทิงในโลกสวรรค์

การที่จะให้สติปฏิฐานเกิดบ่อย ๆ เนื่อง ๆ โดยที่ชีวิตประจำวันเต็มไปด้วยความ ทุกข์และการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควร ย่อมจะไม่เกื้อกูลต่อการเจริญสติปฏิฐาน เพราะฉะนั้น ปัญญา หรือการมีโยนิโสมนสิการ พิจารณาการดำเนินชีวิตโดยถูกต้อง โดยแยบคาย ย่อมจะเกื้อกูลให้รู้ว่า การที่จะดับกิเลส นั้นเป็นสิ่งที่ยาก ในชีวิตประจำวันจึงต้องเป็นผู้ที่ตรง และประพฤติตามธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรง อนุเคราะห์แสดงไว้ด้วย

ตัวอย่าง คือ ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีซึ่งเป็นพระโสดาบัน ทุกข้อที่แสดงมานี้ จะเห็นได้ว่า เป็นความประพฤติของท่านเป็นตัวอย่าง ตั้งแต่เลี้ยงตนให้เป็นสุข เลี้ยงมารดาบิดา เลี้ยงบุตร ภรรยา เลี้ยงมิตรอำมาตย์ และเป็นผู้ที่ป้องกันอันตราย ทั้งหลาย ทำพลีต่าง ๆ และย่อมยังทักษิณอันมีผลในเบื้องบน คือ ตั้งไว้ในเฉพาะ สมณพราหมณ์ ผู้งดเว้นจากความประมาทมัวเมา ผู้ผีกลนตนผู้เดียว ผู้ยังตนผู้เดียว ให้ดับกิเลส

ถ. พลีกรรมอันดับที่ ๒ คืออะไร

สุ. อติถิพลี การสละวัตถุเพื่อต้อนรับแขก ถ้ามีผู้ไปเยี่ยมเยียนถึงบ้าน จะใจคิดใจดำ หรือจะเป็นผู้ที่มีเมตตา มีปฏิสันถาร

ถ. ราชพลี ทำอย่างไร

ส. ส่วนที่ควรทำแก่พระราชา หรือแก่ประเทศชาติ หรือแก่ราชการ บำรุงราชการ หรือมีทางที่จะช่วยเหลือประเทศชาติในทางหนึ่งทางใด

ถ. อันดับสุดท้าย เทวตาพลี

ส. การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เทวดา

ถ. จะมนสิการอย่างไร

ส. ทุกครั้งที่ทำบุญ อุทิศส่วนกุศลได้

ถ. ไม่เคยรู้จักเทวดา

ส. มีหรือเปล่า

ถ. เชื่อว่ามี

ส. ถ้าทำกุศล ท่านย่อมอนุโมทนา ก็อุทิศส่วนกุศลที่กระทำนี้ให้ท่าน อนุโมทนา อย่างสาธุสามเณร ทุกครั้งที่ท่านแสดงธรรมจบลง ท่านจะอุทิศส่วนกุศล ให้แม้มารดาของท่านในอดีตชาติ ซึ่งมารดาในอดีตชาติของท่านก็อยู่ในเทพชั้นยัก্ষ

ถ. ตั้งแต่เรียนธรรมมา ฟังธรรมก็ดี หรือว่าสนทนาธรรม หรือจะมีท่าน มีศีลก็ดี ยังไม่เคยเทวตาพลีสักครั้งเดียว เพราะไม่รู้จะทำอย่างไร

ส. การทำกุศลทุกอย่างอุทิศได้ อย่างสาธุสามเณร แม้การแสดงธรรมที่ท่านแสดงจบลง ท่านก็อุทิศส่วนกุศลให้เทพก็ได้

พลี คือ การสละ จะสละเป็นวัตถุหรือไม่เป็นวัตถุก็ได้ แม้แต่สละเวลาที่จะอุทิศส่วนกุศลเมื่อได้ทำกุศลแล้ว สิ่งที่เป็นกุศล และคนอื่นสามารถล่วงรู้ ย่อมจะอนุโมทนา เกิดกุศลจิตได้

๑๕๓๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๙

พระธรรมช่วยเกื้อกูลหลายท่านซึ่งเป็นผู้ที่สังเกตพิจารณาตนเอง และเปลี่ยนแปลงจากอุปนิสัยเดิม

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งได้เล่าถึงเพื่อนของท่านคนหนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนนักเรียนตั้งแต่เด็ก และเป็นอัมพาต เส้นโลหิตฝอยแตกเป็นอัมพาตมาได้ ๔๑ ปี ซึ่งปกติท่านเป็นคนที่มีฐานะดี แต่ในเดือนนี้เอง ท่านได้เอาเงินที่ท่านเก็บสะสมไว้ตามที่ต่าง ๆ แจกเพื่อนฝูงของท่านคนละ ๗๐๐ บ้าง ๖๐๐ บ้าง ๕๐๐ บ้าง ทำให้เพื่อนแปลกใจว่า ทำไมจึงเปลี่ยนจากเดิม ท่านผู้นั้นก็บอกว่า ได้อ่านอรรถกถาสัทธัมมโชติกา ขุททกนิกาย มหานิทเทส คุณัญญสูตรตติยบทที่ ๒ และท่านก็เห็นกรรมของท่านที่ทำให้เป็นผู้ที่คงอเป็นอัมพาตถึง ๔๑ ปี เพราะฉะนั้น ท่านก็เริ่มนำทรัพย์ที่ซุกซ่อนไว้แจก

นี่ก็เป็นส่วนหนึ่งของแต่ละบุคคล ซึ่งพระธรรมเกื้อกูลทำให้เห็นว่า สิ่งใดควร และสิ่งใดไม่ควร เพราะฉะนั้น ก็ทำให้เป็นกุศลเพิ่มขึ้น

และสำหรับการดำเนินหนทางไปสู่การดับกิเลสเป็นสมุจเฉต ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ถ้าเห็นกิเลสของตนเองเพียงเล็กน้อย เช่น อาจจะเป็นเพียงความตระหนี่ แต่ยังมีกิเลสอีกหลายประเภท ซึ่งถ้าสังเกตจริง ๆ ก็พอที่จะรู้เพิ่มขึ้นว่ามีอะไรบ้างที่ยังจะต้องขัดเกลา ซึ่งอกุศลทั้งหลายก็ไม่ค่อยจะยอมให้ปัญญาขัดเกลาเลย ยังคงคิดว่า ถ้ายังมีมานะอยู่บ้างก็ต้องดี หรือยังมีสิ่งที่ไม่ดีอยู่บ้างก็ต้องดี จนกว่าจะเห็นความไม่ดีของอกุศลทั้งหลายจริง ๆ และสามารถกระทำสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอกุศล เช่น คนที่มีความสำคัญตนก็เริ่มที่จะเห็นว่า ความสำคัญตนไม่ได้มีประโยชน์อะไรเลย นอกจากจะเพิ่มความสำคัญตนยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ และนับวันความสำคัญตน ความถือตน ความทะนงตนนั้น ก็จะปรากฏในลักษณะที่น่ารังเกียจทั้งทางกายทางวาจา

นอกจากนั้น ยังมีอกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมาก ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่สังเกตเพิ่มขึ้น ก็จะทำให้ขัดเกลามากขึ้น เพราะว่าการติด ไม่ได้ติดแต่เฉพาะในรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ แต่ยังมีการติดในแม้คำสรรเสริญ หรือคำชมเชย

เรื่องการติดในลาภ ในยศ และพอใจที่จะแสวงหาลาภบ้าง ยศบ้าง ก็เพราะไม่รู้ว่ าท้ที่จริงแล้วทั้งหมดเป็นการติดในความเป็นตัวตน เช่น บางคนเพียง คำสรรเสริญ ก็เป็นที่พอใจ บางคนบอกว่า ไม่ได้ต้องการคำสรรเสริญ แต่ขอให้คิด ให้ละเอียดไปกว่านั้นว่า ที่ว่าไม่ต้องการคำสรรเสริญ ต้องการคำชมเชยเล็ก ๆ น้อย ๆ บ้างไหม คือ คำสรรเสริญอาจจะมาก เพราะฉะนั้น ก็ย่อลงมาเป็นเพียงคำชมเชย เล็ก ๆ น้อย ๆ ต้องการไหม

แม้แต่คำชมเชยในเรื่องของรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ การแต่งกาย หรือ เครื่องประดับต่าง ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ ช่วงขณะที่ได้ยินเสียงชม เพียงเสียงที่กระทบหูและ ดับไป แต่ให้สังเกตว่า ขณะนั้นมีความหวั่นไหว มีความพอใจ มีอกุศลจิตที่เกิดสืบต่อ ทางมโนทวารวิถีอีกหลายวาระ แม้ว่าเสียงที่กระทบหูเป็นคำชมเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ และก้ดับไป

เพราะฉะนั้น เรื่องของอกุศล อย่าคิดถึงเฉพาะเรื่องใหญ่ ๆ เรื่องเล็ก ๆ นิดเดียว ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า เป็นสิ่งที่แสดงความติดในความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ซึ่งจะต้องเห็นความจริง และจะต้องเป็นผู้ที่คลายความหวั่นไหวลงไปบ้าง เรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถดับได้เป็นสมุจเฉท

ขุททกนิกาย มหานิทเทส มหาวีญหสูตรตนิทเทสที่ ๑๓ ข้อ ๖๐๖
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คำว่า ก็ความสรรเสริญนั้นเป็นของน้อย ในคำว่า ก็ความสรรเสริญนั้น เป็นของน้อย ไม่พอเพื่อสงบกิเลส ความว่า ความสรรเสริญนั้นเป็นส่วนน้อย ต่ำช้า นิดหน่อย ลามก สกปรก ต่ำต้อย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ความสรรเสริญนั้น เป็นของน้อย

นี่คือผู้ที่ทรงอนุเคราะห์ให้พุทธบริษัทเห็นโทษของกิเลส แม้เพียงคำสรรเสริญ หรือคำชมเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตาม โดยตรัสถึงความจริงที่ว่า *ก็ความสรรเสริญนั้น เป็นของน้อย ไม่พอเพื่อสงบกิเลส*

ขอให้คิดว่า ช่วงขณะที่เสียงสรรเสริญกระทบหู เพียงเล็กน้อย จะทำให้คนที่ ได้รับคำสรรเสริญนั้น สงบกิเลสหรือเปล่า

ใครจะชมใครก็ได้ พิสูจน์ดู คนที่ถูกชม สงบกิเลสหรือเปล่า คำสรรเสริญนั้น เป็นประโยชน์จริง ๆ หรือเปล่า เป็นของเล็กน้อยจริง ๆ เพราะว่า *ไม่พอเพื่อสงบกิเลส* เพราะฉะนั้น ที่ว่า *ความสรรเสริญนั้นเป็นส่วนน้อย ต่ำช้า นิดหน่อย ลามก สกปรก ต่ำต้อย* เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า *ความสรรเสริญนั้นเป็นของน้อย*

ถ. พระอริยเจ้าจะมีความปิติเล็กน้อย คือ ความพอใจเล็กน้อยใน คำสรรเสริญบ้างไหม หรือไม่มี

ส. แล้วแต่ว่าจะเป็นพระอริยบุคคลขั้นไหน ถ้าเป็นขั้นพระอริยบุคคลที่ท่าน ดับความพอใจยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ท่านก็ไม่มีความยินดีใน คำสรรเสริญ แต่ผู้ที่ยังติดในรูป ย่อมพอใจเมื่อมีผู้สรรเสริญในรูป ผู้ที่ติดในเสียง ผู้ที่ติดในกลิ่น ผู้ที่ติดในรส ผู้ที่ติดในโสภณูปะ ผู้ที่ติดในลาภ ผู้ที่ติดในยศ ย่อมจะพอใจ ถ้าเป็นผู้ที่ดับความยินดีพอใจแล้ว ท่านไม่หวั่นไหว แต่สำหรับผู้ที่ยัง หวั่นไหวอยู่ เป็นผู้ที่ยังพิจารณาตนเองเพื่อที่จะละกิเลส เพราะเห็นว่าคำสรรเสริญ หรือคำชมนั้นไม่ได้มีความหมายอะไร ยิ่งถ้าทำให้กิเลสเกิด ก็ยิ่งเป็นของที่ต่ำต้อย ลามก

ถ. พระโสดาบันยังมีโลภะ โทสะ โมหะบ้างเล็กน้อย สภาวะที่อาจารย์ แสดงธรรมมานั้น อริยะเบื้องต้นนี้ได้ไหม

ส. สำหรับพระโสดาบันนั้น ท่านละมิจฉาทิฏฐิทั้งหมด รวมทั้งสักกายทิฏฐิ ซึ่งเป็นเหตุของมิจฉาทิฏฐิด้วย ไม่มีความเห็นผิดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ ดับกิเลสได้

เพราะฉะนั้น สำหรับพระโสดาบัน ไม่มีความเห็นผิด แต่เมื่อยังมีความพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมัพพะ ความยินดีความพอใจก็ต้องเกิด ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงให้ระลึกได้ว่า ก็ความสรรเสริญนั้น เป็นของน้อย ไม่พอเพื่อสงบกิเลส เตือนคนที่ได้รับคำชมหรือคำสรรเสริญให้รู้สึกตัว ในขณะนั้นว่า ขณะที่ได้รับคำชมหรือคำสรรเสริญนี้ จิตอะไรเกิดต่อ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่ ละเอียดจริง ๆ

ถ. พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ลาภ สักการะ ชื่อเสียง เติบร้อนและทารุณ ชื่อเสียงกับคำสรรเสริญเป็นตัวเดียวกันหรือเปล่า

สุ. ชื่อเสียง หมายความว่าถึงเป็นที่รู้จัก ไซ้ไหม

ถ. โดนเขาชมเรื่อย พุดเรื่อย ก็ทำให้เกิดชื่อเสียง

สุ. คนที่มีชื่อเสียง ก็ต้องเลือกว่าในทางไหน เพราะคนที่มีชื่อเสียง หมายความว่าถึงคนที่มีความรู้จัก ชื่อนั้นมีเสียงด้วย เป็นที่รู้จัก

ถ. แต่ก็นิดหน่อยจริง ๆ เราก็ไปหลง ไปติด

สุ. เพราะฉะนั้น ไม่ต้องถึงคำสรรเสริญมาก ๆ การที่จะเป็นผู้ละเอียด แม้แต่คำชมชนิด ๆ น้อย ๆ ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จิตใจหวั่นไหวไปแค่ไหน

ถ. หวั่นไหวมาก ๆ

สุ. เพราะฉะนั้น กิเลสก็มีมากมายจริง ๆ นี่ก็จะทำให้ทุกท่านที่ต้องการ คำชม ถึงจะไม่ใช้คำสรรเสริญ เพียงคำชมเล็กน้อยในเรื่องใด ๆ ก็ตาม จะระลึกได้ทันที ว่า จิตในขณะนั้นเป็นอะไร

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า ไม่พอเพื่อสงบกิเลส หมายความว่า ไม่พอเพื่อยังราคะ โทสะ โมหะ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความดีเสมอ ความริษยา ความตระหนี่ มารยา ความโอ้อวด ความกระด้าง ความแข็งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความเมา ความมัวเมากิเลสทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง ความกระวนกระวายทั้งปวง ความเร่าร้อนทั้งปวง ความเดือดร้อนทั้งปวง อุกุศลากิเลสทั้งปวง ให้สงบ เข้าไป

สงบ ดับ สละคืน ระวังไป เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ความสรรเสริญนั้นเป็นของน้อย ไม่พอเพื่อสงบกิเลส

พระผู้มีพระภาคยังทรงแสดงความละเอียดต่อไปอีก เพราะบางท่านอาจจะไม่ได้พิจารณาตลอดไปจนกระทั่งถึงว่า คำที่คนอื่นชมหรือสรรเสริญนี้ที่ว่าไม่พอที่จะสงบกิเลส นั้น กิเลสอะไรบ้าง ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ไม่พอเพื่อยังระคะ โทสะ โมหะ ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความดีเสมอ ความริษยา ความตระหนี่

ทั้งหมดนี้ ทุกคนมี

ถ้าใครชมแล้วกิเลสพวกนี้หมดไปก็คงจะดี ใช่ไหม แต่เมื่อชมแล้ว คิดดูว่ามีกิเลสเหล่านี้เพิ่มเติมต่อไปหรือเปล่า มารยา ความโอ้อวด ความกระด้าง ความแข็งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความเมา ความมัวเมากิเลสทั้งปวง ทุจริต ทั้งปวง ความกระวนกระวายทั้งปวง ความเร่าร้อนทั้งปวง ความเดือดร้อนทั้งปวง อุกุศลวิสัยทั้งปวง ให้สงบ เข้าไปสงบ ดับ สละคืน ระวังไป เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ความสรรเสริญนั้นเป็นของน้อย ไม่พอเพื่อความสงบ

ถ้าอยากจะได้อะไรในชีวิต ก็ขอให้พิจารณาถึงความจริงว่า เมื่อได้มาแล้ว ทำให้อกุศลจิตเกิดเพิ่มพูนขึ้น หรือทำให้อกุศลนั้นลดลง แม้แต่คำสรรเสริญ ถึงใครจะสรรเสริญสักเท่าไร ผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงก็จะรู้ได้ว่า กิเลสของตนเองนั้น ไม่ได้หมดไปเพราะคำสรรเสริญนั้น ๆ ได้

ต่อไปนี้เวลาใครชม จะคิดอย่างนี้ไหม

คำชมนั้นไม่ได้ทำให้อกุศลของเราลดน้อยลงเลย และสังเกตพิจารณาจิต ในขณะที่ได้รับคำชมด้วย เพราะไม่ว่าใครจะชมหรือไม่ชม จะสรรเสริญผิด หรือจะสรรเสริญถูกก็ตาม ไม่ได้เปลี่ยนแปลงบุคคลนั้นไปได้เลย

ขุททกนิกาย เถรคาถา สิริมาเถรคาถา ข้อ ๒๗๗ มีข้อความว่า

ถ้าตนมีจิตไม่ตั้งมั่น ถึงชนเหล่าอื่นจะสรรเสริญ ชนเหล่านั้นก็สรรเสริญเปล่า เพราะตนมีจิตไม่ตั้งมั่น ถ้าตนมีจิตตั้งมั่นดีแล้ว ถึงชนเหล่าอื่นจะติเตียน ชนเหล่าอื่นก็ติเตียนเปล่า เพราะตนมีจิตตั้งมั่นดีแล้ว

เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาย่อมรู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า ไม่ว่าใครจะสรรเสริญสักเท่าไร หรือใครจะติเตียนสักเท่าไร ตัวท่านเองมีปัญญามากน้อยเพียงใด ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามคำสรรเสริญหรือคำชมของบุคคลอื่น แต่ที่จะเป็นอย่างนี้ได้ ต้องเป็นผู้ที่มั่นคงในการเจริญสติปัฏฐาน จึงจะสามารถระลึกรู้ลักษณะของจิต ในขณะนั้นได้ว่า เป็นกุศลหรืออกุศลเพียงไร

สำหรับการทำกุศลของแต่ละท่าน ไม่ทราบว่าจะทำมีเจตนาหรือมีความหวัง ความต้องการอย่างหนึ่งอย่างใดในบางครั้งบางขณะหรือเปล่า หรือว่ากุศลทั้งหมดที่ทำ เพื่อมุ่งอย่างเดียวที่จะดับกิเลส เพื่อที่จะหมดกิเลส ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงเตือนไว้ใน ขุททกนิกาย มหานิทเทส อัดตทัณทสุตตนิทเทสที่ ๑๕ ข้อ ๘๒๕ มีข้อความว่า

ผู้มีปัญญาทำกุศลเพื่ออะไร

ต่างกันแล้ว ระหว่างคนที่มียุญญากับคนที่ไม่มียุญญา

คำว่า นรชนพึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพาน

นิพพาน ยากที่ใครจะน้อมไปได้ เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่ดับทุกสิ่งทุกอย่าง เริ่มจากดับกิเลส จึงดับทุกข์และดับขันธได้

ถ้ากิเลสยังไม่ดับ ทุกข์ก็ยังดับไม่ได้ ขันธ์ก็หมดไปไม่ได้ ยังต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการเกิด เมื่อเกิดมาแล้วก็ดับ และจะต้องประสบกับทุกข์อย่างหนึ่งอย่างใด แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ทันทิที่เกิดก็เป็นทุกข์ เพราะต้องดับ ทั้งจิต เจตสิก รูป สภาพธรรมที่เกิดแล้วไม่ดับ ไม่มีเลย แต่เนื่องจากปัญญายังไม่สามารถ ประจักษ์ความจริงอย่างนี้ ทำให้แม้เห็นก็กลับยินดีพอใจ แม้ได้ยินก็ยินดีพอใจ

ทั้งในการเห็นและในสิ่งที่เห็น ทั้งในการได้ยินและในเสียงที่ได้ยิน จนกระทั่งอวิชชา ปิดบังสภาพของธรรม ทำให้ไม่ประจักษ์สภาพธรรมตามความเป็นจริงพอที่จะดับกิเลส และดับขันธ คือ ไม่มีการเกิดขึ้นอีกเลย

เพราะฉะนั้น เรื่องของนิพพาน เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจถูกว่า เป็นเรื่องของการ ดับกิเลสอย่างเดียว

คำว่า นรชนพึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพาน ความว่า นรชนบางคนในโลกนี้ ให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถกรรม เข้าไปตั้งไว้ซึ่งน้ำดื่ม น้ำใช้ กวาดบริเวณ ไหว้พระเจดีย์ บูชาเครื่องหอมและดอกไม้ที่พระเจดีย์ ทำประทักษิณพระเจดีย์ บำเพ็ญกุศลที่ควรบำเพ็ญอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นไตรภาคี ก็ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งคติ ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งอุปบัติ ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งปฏิสนธิ ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งภพ ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งสงสาร ไม่บำเพ็ญเพราะเหตุแห่งวัฏฏะ เป็นผู้มีความประสงค์ในอันปรากออกจากทุกข์ อันมีใจน้อมโน้มโอนไปในนิพพาน ย่อมบำเพ็ญกุศลทั้งปวงนั้น แม้เพราะเหตุอย่างนี้ดังนี้ จึงชื่อว่า นรชนพึงเป็นผู้มีใจ น้อมไปในนิพพาน

อนึ่ง นรชนกระทำจิตให้กลับจากสังขารธาตุอันเป็นไปในไตรภูมิทั้งปวง น้อม จิตเข้าไปในอมตธาตุว่า ธรรมชาติใด คือ ความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสละคืน แห่งอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสารถตัณหา ความดับตัณหา ความออก จากตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด ธรรมชาตินี้สงบ ประณีต แม้ด้วยเหตุอย่างนี้ดังนี้ จึงชื่อว่า นรชนพึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพาน

สมจริงดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ให้ทาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่อให้เกิดอุปธิ แต่บัณฑิต เหล่านั้นย่อมให้ทาน เพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอันไม่มีภพต่อไป โดยส่วนเดียว

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่เจริญฌาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่อให้เกิดอุปธิ เพื่อภพต่อไป แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมเจริญฌาน เพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพาน อันไม่มีภพต่อไปโดยส่วนเดียว

บัณฑิตเหล่านั้นมุ่งนิพพาน มีจิตเอนไปในนิพพาน น้อมจิตไปในนิพพาน
ยอมให้ทาน บัณฑิตเหล่านั้นยอมเป็นผู้มีนิพพานเป็นเบื้องหน้า เหมือนแม่น้ำทั้งหลาย
ไหลไปสู่ทะเล ฉะนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า นรชนพึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพาน
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

นรชนพึงปราบความหลับ ความเกียจคร้าน ความย่อท้อ ไม่พึงอยู่ด้วยความ
ประมาท ไม่พึงตั้งอยู่ในความคุ่มหมื่น พึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพาน

ขณะนี้ทุกคนพอที่จะรู้จักตนเองว่า มีจิตน้อมไปในนิพพานแค่ไหน หรือว่ายัง
แต่เริ่มที่จะเข้าใจคุณประโยชน์ของพระนิพพานได้

ถ. เจริญสติมาถึงขณะนี้ ยังไม่เคยน้อมใจไปถึงนิพพานเลย

ส. เพราะอะไร ทราบไหม

ถ. ปัญญายังไม่แก่กล้า

ส. นี่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงเตือนอยู่เรื่อย ๆ ว่า
แม้แต่การที่จะให้ทาน หรือการที่จะรักษาศีล ก็ไม่ควรจะเป็นไปโดยหวังคติ
โดยหวังภพ หรือโดยหวังสังสารวัฏฏ์ หวังสุขซึ่งเป็นวิบาก แต่ควรที่จะเห็นโทษของ
สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น และรู้ว่า ถึงแม้ว่าจะมีสุขเป็นวิบากสักเท่าไร ก็ไม่เที่ยง
ไม่เหมือนกับการที่จะดับสนิท ไม่มีการเกิดของชั้นอื่นอีกเลย

